ЯК АДНАЎЛЯЛІ КАЛОЖУ
і прагналі яе першага настаяцеля айца Аляксандра

ВЯРТАНЬНЕ АСАДНІЦТВА
Развагі аб вывадзе расейскага войска зь Нямеччыны на Беларусь

ЗЛАЧЫНЦЫ ЦІ ГЭРОІ?
Удзельнікаў Саюза Вызваленьня Беларусі рэабілітаваць не жадаюць

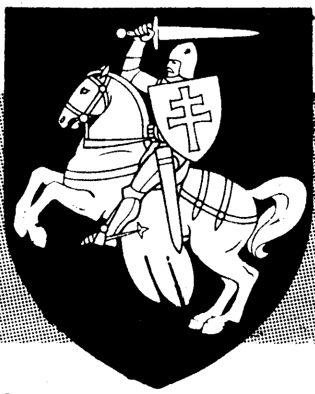

Жыве Беларусь!

ПАГОНЯ

Грамадзка-палітычная газэта *Заснавана ў 1920 г.*

№ 7 11—24 верасьня 1992 г. *Кошт 1 рубель.*

ЗЯНОН ПАЗЬНЯК: «МЫ — ЦЫВІЛІЗАВАНЫ, ЭЎРАПЭЙСКІ НАРОД»

СПРАВАЗДАЧА Ў ЦЫТАТАХ

27 жніўня Горадню наведалі спадарства З. Пазьняк — старшыня Рады БНФ й кіраўнік апазіцыі ў Вярхоўным Савеце, ягоны намесьнік др Ю. Хадыка і кіраўнік камісіі па збору подпісаў за правядзеньне палітычнага рэфэрэндума Ул. Анцулевіч. Кіраўніцтва правяло нараду з Гарадзенскай гарадзкой Радай БНФ, атрымала час у адкрытым эфіры на вабласным тэлебачаньні, а таксама спаткалася з працаўнікамі аб'яднаньня «Азот» і з жыхарамі горада.

Сёньня раённыя рады БНФ існуюць больш як 80 райцэнтрах Беларусі. Паводле вынікаў апытаньня незалежнай сацыялягічнай службы «Адлюстраваньне», Народны фронт мае сярод нашага народа 34 працэнты прыхільнікаў. Важна, што яго падтрымліваюць жыхары мястэчак і райцэнтраў. Важна й тое, што нават паводле заніжанай статыстыкі афіцыйных службаў, БНФ у любым выпадку зьяўляецца самай уплывовай палітычнай сілай на Беларусі.

Гаворыць сп. З. **ПАЗЬНЯК:**

«Адраджэньне культуры спрыяе адраджэньню нацыянальнай сьвядомасьці, бо калі яе няма, дык няма й нацыянальнай дзяржавы. Яна або не ўтвараецца, альбо існуе ў пасіўнай форме, і ніякія рэформы не дасягаюць мэты. Нічога не адбудзецца, калі не зкансалідуецца нацыя, калі не адчуе гонар за сваё існаваньне, не адчуе сябе суб'ектам гісторыі».

«Нам неабходны часовы візавы рэжым для грамадзян тых краін, дзе вядуцца вайсковыя дзеяньні. Злачыннасьць на Беларусі павышаецца пераважна за іхні кошт. Уявіце сабе, што ў Ераван і Баку ад нас лётае 9 самалётаў у суткі. Толькі 2 працэнты пасажыраў ляцяць па дзелавых справах, астатнія — гэта гандляры, якія гандлююць ня толькі кветкамі, але і зброяй, наркотыкамі. Увядзеньне часовага візавога рэжыму цалкам стасуецца з міжнародным заканадаўствам».

«Наш Вярхоўны Савет, не жадаючы вызначаць дату правядзеньня рэфэрэндума, ужо паўгода знаходзіцца на канікулах. За гэты час двойчы падвышаліся цэны, таму неабходна сабрацца й падвысіць людзям мінімальны заробак. За гэты час амаль на 48 працэнтаў вырас дэфіцыт, неабходна тэрмінова прымаць надзвычайны бюджэт. Нарэшце, падпісаны маскоўскія пагадненьні, якія не стасуюцца са статусам Беларусі як незалежнай дзяржавы. Яго ацэнка — зноў-такі — справа Вярхоўнага Савета».

«Вярхоўны Савет па сутнасьці не кантралюе ўрад, у якім засталіся структуры, створаныя пры КПСС. Сродкі інфармацыі ўрад прыдбаў да рук. Нідзе такога няма, у Саўміне створаны адпаведныя аддзелы па прыкладу ЦК, якія курыруюць міністэрствы, прэсу, тэлебачаньне. Міністры ходзяць туды са справаздачамі. А іх прызначаў на пасады ВС. Яны павінны дзейнічаць самастойна. Кантроль ажыцьцяўляецца нелегітымнымі ворганамі, чыноўнікамі, каторых ВС не выбіраў й не прызначаў».

«У міністра абароны Беларусі спачатку было 9 намесьнікаў-гэнералаў, а цяпер яшчэ два прыбавілася. Гэта больш, чым іх было ў міністра абароны СССР, і колькасьць гэнералаў расьце. У войску расьце карупцыя. Размантуюцца танкі, працаюцца акумулятары, тэхніка. Да канца года пытаньне з вайсковай маёмасьцю будзе вырашана. Вось чаму адцягваецца час прыняцьця афіцэрамі прысягі.

Афіцэраў-беларусаў у нашым войску ўсяго 18 працэнтаў, але і іх імкнуцца хуценька звольніць у запас, асабліва сябраў Беларускага Згуртаваньня Вайскоўцаў. Тым жа часам ствараюцца перашкоды для вяртаньня тысячаў беларускіх афіцэраў, якія праходзяць службу ў іншых дзяржавах СНД. Атрымліваецца, што мы кормім старую Савецкую Армію.

Адначасова да нас па-ранейшаму трапляе многа афіцэраў-небеларусаў. Як вядома, перавод на Беларусь вельмі дорага каштуе. Для чаго ўсё гэта робіцца? Маючы войска, якое не давала прысягі народу, можна пры адпаведных выніках рэфэрэндума захаваць уладу неканстытуцыйным шляхам. Многія гэнералы гэта гавораць адкрыта. Гэта, канешне, гэнеральскія фантазіі. Так ня можа быць і такога не павінна адбыцца».

«У міжнародных законах не прадугледжваецца галасаваньне наконт дзяржаўнай мовы. Ёсьць аксіёмы, каторыя зразумелы людзям культурным. Існуюць нормы, паводле якіх дзяржава адносіцца да нацыянальных меншасьцяў, існуюць адпаведныя законы, якія нікога не прыгнятаюць. Добра, што ў нас жывуць рускія, ды іншыя нацыі. Але ж мы самі тут жывем тысячу гадоў. Усе гэтыя міжнародныя палажэньні аднак не даспадобы некаторым сілам, якія імкнуцца сутыкнуць нас, справакаваць. Аднак я хачу сказаць: у Беларусі ніколі ня будзе Карабаха і ніколі ня будзе грамадзянскай вайны, таму што мы іншыя людзі, мы — іншы народ. Мы — цывілізаваны, эўрапэйскі народ».

ПАСЬЛЯМОЎЕ:

Госьцям, а перадусім сп. З. Пазьняку, было зададзена й шмат іншых пытаньняў. Спыніцца на ўсіх адказах няма магчымасьці. Хачу толькі адзначыць, што папулярнасьць БНФ і ягонага лідэра ў Горадні не зьмяншаецца. Пра гэта сьведчыць, апроч іншага, запоўненая гарадзянамі зала былога «дома палітасьветы абкама», а цяпер факультэта беларускай філялёгіі і культуры Унівэрсітэта Я. Купалы. Былі сярод слухачоў, вядома, ня толькі прыхільнікі Фронту, але вельмі важна, што яны прыйшлі паслухаць на ўласныя вушы. Бо пакуль на выхаваных савецкай сістэмы людзей вельмі дзейнічае бальшавіцкая прапаганда. Яны ня вераць таму, што гаворыць З. Пазьняк, але ахвотна вераць таму, што ён ніколі не гаварыў й ня мог сказаць.

Прыкладам падобнае зьявы стаўся невялікі інцыдэнт з сп. Ягорычавым, у нядаўнім выкладчыкам гісторыі КПСС, які прылюдна спрабаваў давесьці госьцю, што той езьдзіў у Ташкэнт, каб тамака заклікаць казахаў рэзаць мясцовых камуністых. Сп. Ягорычаў, тлумачачы, дзе атрымаў хлусьлівую інфармацыю, шчыра прызнаўся, што гэта быў — адыёзны пэрыядычны друк.

Разам з тым ад некалькіх пажылых людзей мне давялося пачуць наступнае: «Я ўпершыню сам паслухаў Пазьняка, і мне яго выступленьне вельмі спадабалася».

Падрыхтаваў да друку С. АСТРАВЕЦ.

З КРЫМІНАЛЬНАЙ ХРОНІКІ

НЯЎДАЛЫ ЗАЛЁТНІК

Беднаму савецкаму маёру ў наш неваенны час, а асабліва па-за службай, бывае зусім няма да чаго прыкласьці рукі. Адзін такі ўладальнік сярэдняй па вялічыні зоркі на пагонах, жывучы ў Ваўкавыску, ня меў вялікага выбару ў забавах. Аднойчы ён швэндаўся па вуліцах, пакуль не спаткаў жанчыну з празаічнай прафэсіяй аптэчнай бугалтаркі. Але ж і ў нашых небагатых аптэках ёсьць жанчыны, якія разумеюць сёе-тое ў каханьні.

Карацей, спаткаліся, слова за слова і з радасным трымценьнем маёр прывёў яе на кватэру. Ну, а далей сцэнарый вядомы: бутэлечка, закуска, ложак. Падаравалі, як той казаў, адно аднаму салодкія хвіліны каханьня й на гэтым можна было б паставіць кропку, але... Можа ўся справа ў тым, што «гусары денег не берут-с»? Адным словам, паскардзілася бугалтарка куды трэба. Маўляў, згвалціў мяне маёр. А сьледства вызначыць, ці гэтак напраўду здарылася.

Ю. Л.

«КРАЁЎЦЫ», ЗЛУЧАЙЦЕСЯ!

Нядаўна ў Лідзе адбылася сустрэча вэтэранаў Абарончае вайны 1939 году, але ня толькі іх. Было выказана пажаданьне стварыць пярвічныя ячэйкі вэтэранаў Арміі Краёвай Наваградзкай акругі... Як вядома, АК збройна дзеіла на тэрыторыі заходняй Беларусі да канца 1944 году, а нават і пазьней, а таму лідзкая ініцыятыва да Абарончае вайны аніякага дачыненьня ня мае: у 1939 г. АК яшчэ не існавала.

Пад час лідзкае сустрэчы ў Варшаве ўпершыню ў гісторыі адбыўся зьезд вэтэранаў ІІ-й Сусьветнае вайны, якія змагаліся на ўсіх франтах: Усходнім, Заходнім, у Афрыцы і Італіі. Хваляваньне выклікаў вайсковы парад, у якім на пляцы Пісудзкага ўзялі ўдзел 10 тысяч старых вайскоўцаў, якія зьехаліся сюды з усяго сьвету.

Засмуціла іншае. У «Навінах» першай праграмы Польскага тэлебачаньня былі паказаны кароткія інтэрв'ю з удзельнікамі параду. Слова далі прадстаўніку Касьцюшкаўскай дывізіі, заходняй арміі, а таксама менавіта вэтэрану Наваградзкай акругі Арміі Краёвай, які, трэба меркаваць, выказаў пункт гледжаньня, уласьцівы для большасьці сваіх баявых паплечнікаў. Што ж сказаў гэты стары чалавек? Ён заяўляе з гонарам наступнае. Маўляў, яны, акоўцы, стралялі ва ўсіх, хто быў узброены: немцаў, летувісаў, партызанаў, беларусаў. Бо ўсё гэта былі ворагі, а сапраўднымі гаспадарамі на Наваградчыне былі адно акоўцы. Вельмі цікавая заява і, у сувязі з гэтым, ня менш цікавая прапанова прагучала на лідзкай сустрэчы.

І. ЛІСОЎСКІ.

«НОВАЯ» ПАРТЫЯ — НОВАЕ ЖЫЦЬЦЁ?

Аднойчы ў маёй паштовай скрынцы, або ў паштовай скрынцы майго сябра, альбо сябры майго сябра, карацей, апынуўся вялікі канвэрт з газэтай «Новая Партыя» на расейскай мове. Выпускае яе транснацыянальная, а інакш — сусьветная партыя. Выдаецца газэта на італьянскай мове й перакладаецца на 14 іншых: асноўныя, а таксама албанскую, сэрбскую, угорскую, эспэранта і г. д. Падумалася тады, што такое можа дазволіць толькі багатая арганізацыя. Але крыху іранічную ўсьмешку выклікалі ўкладзеныя ў газэту паштоўкі з партрэтам мурына й тэкстам на 14-ці мовах: «Бяры ўдзел у кампаніі па вызваленьні Ляран Акуна ды іншых дэмакратаў-вязьняў у Рэспубліцы Бераг Слановай Косткі: не марудзячы дашлі гэтыя паштоўкі Прэзідэнту названай Рэспублікі і ў Радыкальную Партыю»...

Аднак калі я нядаўна даведаўся аб тым, што РП правяла зьезд і не дзесьці, а ў Менску, дык адшукаў у старых газэтах тую «Новую Партыю». Пагартаўшы яе, даведаўся, што гэтая партыя мае ўсяго 5 тысячаў членаў, у іхнім ліку, напрыклад, на Беларусі і ў Балгарыі па 50, ва Угоршчыне — 45, у Харватыі — 276, у Буркіна Фасо — 261, 503 на Украіне і 2098 у самой Італіі. Аказалася, што грошай партыі хапае пераважна адно на выпуск газэты, а каб самафінансавацца, яна мае ў плянах дасяг — 50-тысячнай колькасьці сваіх шэрагаў. Уступаць запрашаюцца перадусім парлямэнтарыі ўсіх краін. Да прыкладу, ейным членам стаў нядаўна дэпутат нашага ВС Я. Цумараў. Іншыя таксама маюць нейкі шанц, пагатоў уступны ўзнос для краінаў былога Саюзу зусім невялічкі, з улікам нашага жабрацтва — усяго 26 рублёў. Для параўнаньня: у Швэйцарыі — 500 шв. франкаў, у Аўстраліі — 250 аўстр. даляраў, а ў ЗША — 230 амэрыканскіх даляраў.

Р. МЕНДЖЫБОЎСКІ.

РАЗМОВА З ЧЫТАЧОМ

АБ УСІМ ПАТРОХУ, А РАЗАМ-НІ ПРА ШТО?..

Каб абыйсьціся бяз лішніх словаў, дык наша мова будзе аб канцэпцыі «Пагоні». Рэгулярна выйшлі яшчэ толькі два нумары газэты, а ўжо зьявіліся яе шчырыя прыхільнікі, а таксама й скэптыкі. Вядома ж, адныя і другія — з лягеру неабыякавых да Адраджэньня людзей, бо астатніх беларускамоўная прэса цікавіць ня болей за нямецкую або кітайскую. Паспрабуйма разабрацца ў сітуацыі.

Усім, па-мойму, вядома, што стварылася «Пагоня» дзеля таго, каб зьліквідаваць прагал на газэтнай мапе рэгіёну, інакш кажучы, існавала патрэба мець у Горадні беларускую паводле мовы й духу газэту. І вось нарэшце спраўдзіліся мары, зьнікла адначасова падстава для нараканьняў. Дык што ж мы бачым? Частка чытачоў, кожны на свой капыл пачынае круціць носам й выказваць незадавальненьне ўжо сваёй, беларускай, хоць і кволай яшчэ, газэтай. Зьява нармальная. Але прааналізуйма іх асноўныя аргумэнты.

Закід першы: памылкова разьлічваць на чытача, які ўжо прывучаны да чытаньня беларускае прэсы. Маўляў, патрэбна бульваршчына, нават самая прымітыўная. Пачакайце. Перадусім, газэта заснавана рэгіянальным аддзяленьнем Згуртаваньня беларусаў сьвету «Бацькаўшчына», прычым мова йшла аб тым, каб знаёміць землякоў з жыцьцём беларусаў у блізкім й далёкім памежжы й наадварот — паведамляць іх аб нашых падзеях. Мы, дарэчы, якраз і імкнемся выконваць гэтую сваю вымогу, у двух нумарах распавялі пра музычны фэстываль «Басовішча» у Польшчы, пра міжнародную канфэрэнцыю ў Маладзечне і г. д. Заўважу таксама: само ЗБС ня мае ў Менску свайго выданьня, таму мы яшчэ мацней усьведамляем сваю адказнасьць.

Далей. Каб дамагчыся таго, каб нашай газэтай зацікавіліся людзі, якія дагэтуль не чыталі беларускай прэсы, трэба ўперад атрымаць давер тых, хто ўжо чытае па-беларуску, а гэта значыць, выйсьце ў нас адно: рабіць «Пагоню» якаснай. Мне наогул больш даспадобы шлях ад якасьці да колькасьці, а не марныя спробы зрабіць усё наадварот. Вось мы якраз і спрабуем на меру свайго ўменьня й магчымасьцяў рабіць сваю газэту цікавай і зьмястоўнай.

Цяпер пытаньне аб тэлепраграме. Некаторыя лічаць, што яна, калі мы яе будзем друкаваць, моцна падвысіць нам тыраж. Спрэчнае меркаваньне. Паглядзіце на іншыя гарадзенскія газэты (заўважу: рускамоўныя!), якія друкуюць праграму ўсіх магчымых тэлестудый. Іхні тыраж не перавышае 5 тысячаў паасобнікаў. У нас — 2 тысячы. Можа, ТВ й дапамагло б нам друкаваць яшчэ штук 500, але мы й так гэтага даможамся, калі будзем рабіць газэту цікавай. А пагатоў, навошта польская праграма жыхару Менска, Магілёва, Масквы, пецярбургская — беластаччаніну і ўся праграма разам, прыкладам, сп. Я. Запрудніку з Новага Ёрку? Друкаваць тэлепраграму ёсьць сэнс, калі толькі зьявіцца фінансавая магчымасьць выдаваць «Пагоню» штотыдзень. Ці патрэбна вам праграма толькі на два тыдні месяца? І яшчэ адзін вытворчы сакрэт. Каб мець расклад тэлеперадач цалкам на беларускай мове, патрэбна аднаму з журналістаў сядзець дзень у друкарні й перакладаць яго з «агульнапрынятай» мовы. А, між тым, нас і так мала.

Настаў чарод пагаварыць пра бульваршчыну. Мы не адмаўляемся ад крымінальных паведамленьняў. Аднак задача журналістаў — не апускацца да самых нізкіх патрэб і густаў, а ўзьнімаць патрэбы, паляпшаць густы. Возьмем прыклад «Гродненских новостей». Пад самай шыльдай друкуюцца фота грудастых кабет або малюнак голага азадка са спушчанымі нагавіцамі ці сякера, зь якой кропле кроў. Ці можна друкаваць штосьці падобнае пад нашай шыльдай з гэрбам Пагоня, а галоўнае — ці існуе такая патрэба? Каб жа гэта яшчэ значна падвышала тыраж, а так жа ён усяго 5 тысяч на амаль 300-тысячны па насельніцтву горад. Рабіць такую ж самую газэту, але на беларускай мове, няма сэнсу, усё адно будуць купляць рускую.

У газэтнай вітрыне горада ёсьць некалькі месцаў: для вабласной афіцыйнай газэты, для гарадзкой бруковай, для газэты польскае меншасьці, для драбнейшых выданьняў. Мы таксама маем выконваць менавіта сваю, вызначаную нам ролю: беларускай, незалежнай, грамадзка-палітычнай газэты. Беларуская, нескалечаная мова, беларускі погляд на падзеі ў сьвеце й дома, беларускі вольны дух. Таму, шаноўныя чытачы, ня трэба навязваць нам чужую ролю, кожнаму наканавана выконваць сваю. Але гэта ня значыць, што мы адмаўляемся паведамляць пра злачынствы альбо штось падобнае, не. Абы гэта было цікава. Мы робім стаўку на зьмястоўнасьць, на якасьць. Я перакананы, што калі нас будуць цаніць, дык менавіта за ўласны погляд на рэчы, а зусім не за тое, калі мы будзем імкнуцца быць падобнымі на ўсіх, але так і не набудзем уласнага аблічча. Гэта няпросты шлях, але іншага ў нас няма.

Рэдактар.

ШТО ЧУВАЦЬ У ПОЛЬСКІМ СОЙМЕ?

На пачатку верасьня пасьля летніх вакацый зноў сабраўся для працы Польскі Сойм. Паслоў чакала навіна: у соймавай зале ўсталявана новая машына падліку галасоў, якая каштавала ажно 6 мільярдаў злотых. Зрэшты, гэты выдадак плянаваўся ў бюджэтным лісьце.

Старая машына працавала 20 год, таму насьпела аб'ектыўная патрэба яе замяніць. Новая дазваляе прасачыць, як прагаласаваў кожны з паслоў. Аднак яна ўсё ж пакідае магчымасьць прагаласаваць за суседа, калі той у сваю адсутнасьць пакіне калегу ўласную магнэткартку.

* * *

Пасол ад Саюзу дэмакратычнай лявіцы сп. Маніцкі ўнёс пярэпалах у соймавыя шэрагі, бо прапанаваў разгледзець на пасяджэньні праэкт закона аб «дэсалідарызацыі» польскага грамадзтва. Як потым высьветлілася, гэта быў папросту жарт. Такім чынам пасол ад СЛД хацеў, па ягоных словах, крыху асьцюдзіць галовы самых апантаных прыхільнікаў праэкту закону аб дэкамунізацыі.

Цікавае прызнаньне з нагоды апошняга дакумэнту належыць міністру абароны РП. Ён засьведчыў, што калі закон аб дэкамунізацыі будзе прыняты, гэта моцна пагоршыць абароназдольнасьць Польшчы. Справа ў тым, што тады давядзецца звольніць з войска ўсіх гэнералаў і амаль усіх палкоўнікаў, паколькі большасьць зь іх навучалася ў савецкіх вайсковых акадэміях, куды немагчыма было трапіць, не ўступіўшы ў ПАРП.

* * *

Паведамім яшчэ пра адзін соймавы скандал. Пасол Л. Мачульскі, які ўзначальвае Канфэдэрацыю незалежнай Польшчы, яшчэ ўзімку, калі абмяркоўвалася роля ПАРП ва ўвядзенні 13 снежня 1981 г. вайсковага стану, наступным, вельмі арыгінальным чынам разшыфраваў гэтую абрэвіятуру: Платныя Здрайцы Пахолкі Росьі (па-польску — «PZPR»). Паколькі гэта было сказана публічна, нашчадкі гэтай партыі — прадстаўнікі СЛД у Сойме падалі на сп. Мачульскага заяву ў суд. Але што ты тут зробіш, калі сама ПАРП болей не існуе, як, скажам, і тая ж КПСС.

С. АСТРАВЕЦ.

ЦІКАВА ВЕДАЦЬ

АБКАМ ВЫХОДЗІЦЬ З «ПАДПОЛЬЛЯ»

Нядоўга працоўным Гарадзеншчыны давялося гібець без сваіх спрадвечных абаронцаў — камуністых. У Горадні зноў створаны абкам капэбэ. Старая песьня: былі абкамы ў 19-м, 39-м, 42-м (падпольны), у 44-м, потым у 92-м (зноў «падпольны») й нарэшце яшчэ адзін, вельмі легальны. Партыя называлася па-рознаму. РСДРП, КПП (КПЗБ, ВКПБ, КПСС) КПБ. Цяперашняя абрэвіятура — такая ж, як і апошняя, толькі літары ў іншым парадку. Як вядома, ад зьмены складнікаў у матэматыцы вынік застаецца нязьменным. Ведаем таксама зь вядомай байкі аб тым, што як ні сядай квартэт няздатных музыкаў, мэлёдыі ня атрымаецца...

Ня шмат, аднак, засталося ў нас прыхільнікаў «самае прагрэсіўнае ідэі», усё адно як якіх-небудзь філятэлістаў. У вобласьці ўступіла ў адноўленыя шэрагі ажно... 2 тыс. ахвотных, інакш кажучы, кожны 600-ы жыхар. Леташнія паказчыкі зьменшыліся ў дзясяткі разоў. Значыцца, абсалютная большасьць былых членаў пляваць хацела на гэтую партыю, адно стварала фармальную колькаснасьць шэрагаў. Мыльная бурбалка лопнула.

Цікава, што былы першы сакратар абкаму Сямёнаў на новых выбарах «праляцеў», ягонае месца заняў былы выкладчык гісторыі капээсэс, які дасканала вывучыў усе хібы ў тактыцы бальшавікоў, таму можна спадзявацца цяпер толькі посьпеху. Зрэшты, пачынаюць «новыя» па-старому. Іхні галоўны козыр — рост цэнаў, які нам учынілі былыя цэкакапэбоўцы, якія ўтульна атабарыліся ў саўміне. У 17-м усё атрымалася выдатна. Сёньня «новыя» зноў апэлююць да люмпэну. Значыцца, зноўку павінна атрымацца? Сьмеху варта: «новыя» камуністыя маюць змагацца са старымі. Бальшавікі зь меншавікамі. Значыцца, БНФ ужо ня «вінаваты» у нашых бедах? Мядзьведзь, мусіць, у лесе памёр...

Што датычыць легалізацыі камуністых, дык гэты крок пры сваёй непэдагагічнасьці ўсё ж, мусіць, слушны. Кантраляваць лацьвей легальныя структуры. Хай пацешацца пэнсіянеры. Як бы ім не хацелася, суд над бальшавізмам адбываецца. У Маскве. Ня ведаем, ці стане ён новым Нюрнбэргскім працэсам, але такі судовы працэс непазьбежны ў гісторыі. За злачынствы заўжды чакае расплата. Іншага не бывае.

Ня трэба, напэўна, рабіць трагэдыі з існаваньня камуністых. Як любіў казаць былы гэнсек, у нас «сацыялістычны плюралізм думак». Праўда, у ЦК КПБ гэтае цытаты ня прызнавалі. Але бог зь ім, мы не такія, як яны. Ёсьць у нас філяфаністы, шахматысты, будысты, кінолагі, ёсьць і камуністыя. Стварылі свой 24-асабовы абкам, абралі бюро абкаму і сакратароў абкаму, усё як мае быць. Няхай сабе пацешацца пэнсіянеры.

Д. К.

СУСТРЭЧЫ З ФОН РЫБЭНТРОПАМ

Юозас УРБШЫС — міністр замежных справаў даваеннай Летувіскае Рэспублікі, сьведка й удзельнік падзеяў, якія прывялі, між іншым, да чарговага перадзелу гэтае зямлі, калі Польшча зьнікла з мапы Эўропы, а Летува спачатку страціла Клайпэду, пазьней далучыла Віленскі Край, а потым ператварылася ў Літоўскую ССР...

Нядаўна ў архівах КДБ знойдзены пратаколы допытаў Ю. Урбшыса. Частку іх друкуе віленская газэта «Вакарынэс Науйенос». Пазнаёмцеся з вытрымкай зь яе.

«... Па прыбыцьці да Бэрліну я адразу меў сустрэчу з фон Рыбэнтропам і яго супрацоўнікамі. Пад час яе йшла размова толькі пра Клайпэду. Дагавор пра перадачу Клайпэдскага Краю Германіі быў падпісаны ноччу 22 сакавіка 1939 году.

На другі дзень фон Рыбэнтроп у мой гонар фундаваў сьняданьне ў гатэлі «Адлон». За сьняданьнем мы размаўлялі. Рыбэнтроп апавядаў, як ён маладым лейтэнантам ваяваў на летувіскай тэрыторыі супраць расейскае царскай арміі. Прыгадваў назвы мясцовасьцяў, дзе яму прыйшлося быць. Потым загаварыў пра нядаўні візыт да Польшчы, пахваліў Варшаву, але выказаў сумнеў, што палякі так моцныя ў ваенных адносінах, асабліва з увагі на грамадны працэнт нацыянальных меншасьцяў у польскай дзяржаве, якія, на яго думку, ня будуць ваяваць і гінуць за Польшчу, тым болей, што Польшча ня здолела вырашыць пытаньні адносінаў паміж дзяржавай і нацыянальнымі меншасьцямі. Далей фон Рыбэнтроп прыгадаў нямецкага празаіка Густава Фрэйтага і сказаў, што на яго кнігах вырасла новая нямецкая нацыя... Міністр парэкамэндаваў мне адзін зь яго раманаў — сапраўды, на другі дзень я атрымаў кнігу. Там апісваліся адносіны палякаў і немцаў на памяжоўі ў першай палове XIX стагодзьдзя. Палякі, асабліва магнаты й шляхта, выстаўляліся там вельмі адмоўна. Мне было зразумела жаданьне Рыбэнтропа падкрэсьліць непрыязьнь немцаў да Польшчы. Польска-нямецкі канфлікт насьпяваў. Як стала вядома пазьней, у гэты ж дзень Рыбэнтроп патрабаваў ад польскага пасла ў Варшаве Ліпскага аддаць Гданьск.

Наступны раз я быў у Бэрліне ў траўні 1939 году... Летувіска-германскі гандаль упаў да нуля, ад чаго эканоміка Летувы несла страты. Цяпер, пасьля перадачы Германіі і Клайпэды, гандлёвыя перагаворы, аднак, замарудзіліся па дзьвюх прычынах: па-першае, Германія хацела мець фактычна манаполію на гандаль зь Летувой, па-другое, немцы хацелі, каб мы згадзіліся на ўтварэньне ў Клайпэдзе свабоднай нямецка-летувіскай эканамічнай зоны — немцы хацелі паказаць сьвету, што акупацыя Клайпэды зроблена імі ў інтарэсах Летувы й ледзь не па яе просьбе...

Рыбэнтроп пераконваў, што больш ніякая небясьпека Летуве не пагражае. Рыбэнтроп кляўся, што больщ няма аніякіх прэтэнзыяў да Летувы. Пасьля гэтага ён літаральна абрынуўся на Польшчу, якая адкінула ўсе нібыта «лібэральныя» прапановы немцаў наконт Гданьска й «калідору» — мы прапановы робім раз, сказаў фон Рыбэнтроп, і болей не паўтараем. Польская прэса піша, што польскае войска можа ўзяць Бэрлін, піша пра пашырэньне тэрыторыі Польшчы коштам Германіі. Польскія ўлады зьдзекуюцца са сваіх жа грамадзян нямецкай нацыянальнасьці, нават зьбіваюць іх... Польшчу ахапіла вар'яцтва. Бэк — разумны чалавек, але ён, як відаць, ня вольны на пасадзе міністра замежных справаў. Ну й на каго Польшча спадзяецца: на Англію? На Францыю?! Ні адна, ні другая не дапамогуць Польшчы...

Такім быў маналёг фон Рыбэнтропа, з чаго я зрабіў высновы, што вайна непазьбежна».

НАШ КАМЕНТАРЫЙ. У гэтай частцы ўспамінаў сп. Урбшыса варта адзначыць ацэнку фон Рыбэнтропам прычынаў польскай «слабасьці». Гэта наплявацельства на справы нацыянальных меншасьцяў ды тую асаблівасьць міжваеннай Польшчы, што там гэтыя меншасьці,— украінцы, беларусы, жыды, расейцы, немцы,— складалі мала ці не палову «обыватэлі польскіх»...

Нават фон Рыбэнтроп на гэта зьвярнуў увагу. А «крэсовыя» магнаты, паны, паўпанкі, ксяндзы, настаўнікі, выслугачы — не! І варшаўскі урад, залежны ад іх жа — не! Чым скончылася, вядома...

Другі момант. Ані Англія, ані Францыя тады польскай арміі сапраўды рэальна не дапамаглі... Змова гітлераўскай Германіі й сталінскага СССР спрацавала безадказна. А нядаўна сумна вядомы Уладзімір Вольфавіч Жырыноўскі, жытомірскі жыдок, але «спаситель России», адправіўся ў Германію на сустрэчу зь недабітымі фашыстамі. Балтыю, Беларусь, Польшчу, Украіну ды Чэха-Славаччыну зноў думаюць падзяліць паміж сабой. Чаму? А бо «яны» — гэта мы! — там «грызуцца»...

Палітыка заўжды вечная, як сама зямля. Калі сягоньня расеец называе «братам» беларуса, а немец абяцае аказаць гаспадарчую дапамогу паляку, прыходзяць і прыходзяць у галаву самыя розныя думкі...

А толку з таго, калі мы грыземся паміж сабой!

А. Ф.

ІНТЭРВ'Ю Ў НУМАР

БЕЛАРУСКАЯ ШКОЛА:

ПЕРШЫЯ КРОКІ

Распачаўся новы навучальны год. На Беларусі робяцца першыя крокі да адраджэньня нацыянальнай школы. З гэтай нагоды некалькі пытаньняў да загадчыка аддзелу народнай адукацыі Гарадзенскага гарвыканкама А. Г. Дудзіна.

— Анатоль Георгіевіч, напэўна, адна з самых хвалюючых задач у адукацыі — беларусізацыя школы. Як яна адбываецца!

— Якраз напярэдадні першага верасьня «Настаўніцкая газэта» апублікавала канцэпцыю нацыянальнай беларускай школы, акрамя таго, існуе яшчэ некалькі варыянтаў гэтай канцэпцыі, якая накіравана на адраджэньне нацыянальнай школы ў рэспубліцы.

Зараз у Горадні 23 беларускія школы. Праўда, па-сапраўднаму беларускімі яны стануць праз дзесяць гадоў, таму што толькі зь мінулага года і толькі зь першых клясаў мы пачалі навучаньне ўсіх прадмэтаў па-беларуску. Старэйшыя клясы будуць скончаць школу на расейкай мове навучаньня.

Значна зьмянілася афармленьне ў школах, зараз, як і належыць, яно робіцца па-беларуску.

— Відаць, ніколі не забудуць гарадзенцы, як у мінулым годзе ў адзінаццатай школе некалькі бацькоў на чале з дэпутатам Рудэнка ўчынілі суд, каб іх дзеткі не навучаліся па-беларуску. Ці здарыліся такія інцыдэнты сёлета!

— У гэтым годзе таксама прыходзіла некалькі бацькоў з дзесятай школы з заявай, каб навучаньне працягвала заставацца на рускай мове. Можа і яны яшчэ пойдуць у суд, але наша пазыцыя цьвёрдая: у горадзе існуюць вызначаныя школы (напрыклад № 8, 14, 28) з расейскай мовай навучаньня, і калі ёсьць жаданьне, каб іх дзеці навучаліся там, ніхто гэтага не забараняе.

— Як да гэтага ставяцца настаўнікі!

— На жаль, не ўсе пакуль разумеюць дзяржаўную палітыку беларусізацыі школы, некаторыя нават лічаць, што гэта зьява часовая. Але большасьць пэдагогаў ужо зараз рыхтуецца да таго, каб у далейшым працаваць на належным узроўні. Вядома, цяжкасьці будуць, але я ўпэўнены, што паступова пераход да беларускай мовы навучаньня дасьць добрыя вынікі. Тым больш, у кожнага, хто жадае працаваць далей у школе, ёсьць магчымасьць і час авалодаць мовай.

— А як цяпер справы з новымі падручнікамі!

— Не вельмі добра. Асабліва нас трывожыць сітуацыя ў пачатковых клясах. Хоць міністэрства нас запэўніла, але да гэтага часу мы яшчэ шмат чаго не атрымалі. Складваецца такое ўражаньне, быццам мы забягаем наперад, не стварыўшы належных умоў. Да прыкладу, ў пятай клясе замест «Апавяданьняў па гісторыі СССР» увялі новы курс «Гіторыі Беларусі», але няма ня толькі падручнікаў, праграмы, няма нават распрацовак, мэтадычных матэрыялаў. Атрымліваецца, мы зноў рапартуем, што ў нас ёсьць беларусізацыя, але на самай справе мы да гэтага не падрыхтаваны.

— У Горадні, відаць, ёсьць заявы ад бацькоў, якія б хацелі, каб іх дзеткі атрымалі адукацыю на польскай мове. Ці існуе такая магчымасьць!

— У мінулым навучальным годзе ў горадзе існавалі дзьве клясы, дзе ўсе прадметы выкладваліся па-польску. Зараз у нас ёсьць дамоўленасьць з Саюзам палякаў, што мы можам адчыніць такія клясы ў васьмі школах. На сёньняшні дзень іх існуе толькі шэсьць, бо паступіла толькі 75 заяў ад бацькоў.

Сёлета прыехалі нават чатыры настаўнікі з Польшчы, якія перад гэтым удзельнічалі ў спэцыяльным конкурсе, каб трапіць сюды. Мы па просьбе бацькоў пайшлі і на гэта, хоць і сваіх кадраў у нас хапае. У гэтым годзе будзе выпуск ва ўнівэрсітэце, ў Ваўкавыскім педвучылішчы. Але больш складаная праблема ў тым, што гэтыя дзеці ня маюць пэрспэктывы. Скончаць яны школу з польскай мовай навучаньня, а што далей, куды яны пойдуць? Усе вышэйшыя і сярэднія навучальныя ўстановы ў нас у рэспубліцы будуць толькі на беларускай мове, як у Польшчы — на польскай мове. Таму зараз ёсьць бацькі, якія забіраюць заявы і хочуць, каб дзеці навучаліся ў беларускіх школах, а польская мова была толькі як асобны прадмэт.

— Які лёс спасьціг акцябрацкія, піянэрскія і камсамольскія арганізацыі!

— У нас ёсьць Закон аб адукацыі, які забараняе палітычныя арганізацыі ў школе. Былыя піянэрважатыя займаюцца выхаваньнем дзетак у розных гуртках па інтарэсах. Былыя ленінскія залы пераафармляюцца і набываюць іншае прызначэньне.

— Дык можа зараз школы наведваюць сьвятары!

— Не, у нас сьвецкая адукацыя і рэлігійнае выхаваньне ў школах не праводзіцца. Бацькі могуць вадзіць сваіх дзетак дзеля гэтага ў нядзельныя школы, ці праводзіць яго самі. Праўда, ёсьць настаўнікі, якія хацелі адразу весьці дзетак у касьцёл з урокаў. Мы забараняем у час заняткаў такія акцыі. Школа павінна даваць веды і выконваць праграму, якую зацьвердзіў наш урад.

— Раней у старэйшых клясах абавязкова вывучалася пачатковая вайсковая падрыхтоўка. А як зараз!

— З гэтага года яна зьліквідавана, і ўведзены новы курс «Дзейнасьць чалавека ў экстрэмальных умовах». Сюды ўваходзіць бясьпека на вадзе, на дарогах, аказаньне першай неабходнай дапамогі і г. д. Плануем, што выкладаць гэты курс змогуць былыя выкладчыкі вайсковай падрыхтоўкі, калі, вядома, пройдуць адпаведную атэстацыю. А калі не, дык тады будзем набіраць адпаведных спэцыялістаў.

— Ці існуюць у горадзе платныя школы!

— Пакуль не. Аднак мы ствараем новыя тыпы навучальных установ. Ёсьць гімназія і два ліцэі, дзе ўводзяцца новыя курсы, акрамя праграмных. Па жаданьню дзеці змогуць іх вывучаць, за што бацькам давядзецца даплочваць. Думаю, што такое павінна існаваць ва ўсіх школах, тым больш зараз зьяўляецца шмат цікавых прапаноў непасрэдна ад настаўнікаў. Напрыклад, дзесятая школа прапануе ўвесьці дадатковы курс эканамічнай падрыхтоўкі.

— Значыць, ня ўсё так дрэнна ў беларускай школе!

— Усё ж нам патрэбна падтрымаць зараз нашых настаўнікаў, і перш за ўсё, матэрыяльна. Зараз плянуецца падвышэньне заробку на 30%, але ж у сённяшняй сітуацыі гэта ня вырашае пытаньня. Да прыкладу, будаўнікі маюць месячны заробак у 10—12 тысяч, а настаўнік самай высокай катэгорыі — толькі тры тысячы. Думаю, відавочна для усіх, што калі мы ня падтрымаем народную адукацыю, дык наш шлях да новага жыцьця зацягнецца.

Гутарыў М. КАРНЕВІЧ.

Фота А. УЛАДАСЕВІЧА

Калі кранеш рукой Каложскіх муроў, адчуваеш, што датыкнуўся да нечага незвычайнага, дарагога. Цёсанае каменьне нібы лашчыць руку. Праз дотык да яго да сэрца адгукаюцца стагодзьдзі. Нашыя продкі ўмелі будаваць, і гэта яскрава бачна ў тых помніках архітэктуры, якія яны заставілі ў спадчыну нашчадкам. Няшмат засталося даўніны на землях Беларусі, дый тая, што засталася, не адчувае да сябе належных адносін. Асаблівае месца ў рээстры нядбайнасьці займае Барысаглебская царква на Каложы ў Горадні — помнік архітэктуры XII стагодзьдзя, які ня мае аналагаў. Нешта падобнае ёсьць толькі на Украіне ў Оўручы, але сапраўднага параўнаньня тут быць ня можа.

Страшэзныя разбурэньні царква спазнала ў часы будоўлі «сьветлай будучыні», калі «будаўнікі камунізму» разламалі залачоны іканастас, зруйнавалі мазаічную падлогу, зьнесьлі купал. Але тыя часы мінулі. Распачалася і адбудова Каложы. Да высакароднай справы далучыліся амаль усе: вернікі зьбіралі грошы, упраўленьне аховы і рэстаўрацыі помнікаў пры гарвыканкаме пачало рыхтаваць дакумэнтацыю для рэстаўрацыйных работ, а філярэт-мітрапаліт Менскі і Гарадзенскі блаславіў айца Аляксандра (у міры Аляксандр Котаў) настаяцелем Каложы.

Наваяўлены бацюшка зь імпэтам і без уліку асаблівасьцей тагачасных архітэктурных традыцый распачаў працы. Хутка ў царкве зьявіўся новы іканастас, а паўднёвая сьцяна была падрыхтавана пад тынкоўку. Кемлівыя вернікі заўважылі памылкі ў дзеях сьвятога айца і спрабавалі давесьці да яго ведама, што так рабіць нельга. Сьцены царквы змураваны зь вельмі цьвёрдага каменьня, паміж якім разьмешчаны галасьнікі для акустыкі, і калі іх затынкаваць, то царква вельмі страціць у сэнсе тэмбравага гучаньня. Але слухаць парады настаяцель не пажадаў.

Набыўшы дрэвавалакністую пліту, ён узьвёў іканастас. Дый тут ня ўлічыў асаблівасьцей і традыцый будаваньня ўнутраных інтэр'ераў Божых Храмаў. Для ўзьвядзеньня іканастаса старажытныя майстры скарыстоўвалі лёгкія гатункі драўніны: клён, ліпу, бярозу, бо менавіта лісьцьвеныя пры высыханьні давалі добрую акустыку й спрыялі агульнаму сінхронна-акустычнаму гукавому ўзмацненьню малебна. Прэсавая фанэра невядома зь якой драўніны магла толькі паглынаць гукі.

Зразумеўшы, што і парады айцец ня слухае, вернікі зьвярнуліся да ўлад, але й тыя не сьпяшаліся з дапамогай, і толькі тады, як са сьвятога храма пачалі зьнікаць ахвяраваныя дываны, іконы, а сьледам і будаматэрыялы, у гарвыканкаме забілі трывогу. Камісію ўзначаліў загадчык па рэстаўрацыі і ахове помнікаў спадар Аляксандр Хамко. У ходзе працы высьветлілася, што зьніклі газасілікатныя блёкі і іконы розных вартасьці — іх быццам бы ўзяў на рэстаўрацыю сьвятар (ён калісьці вучыўся ў Менскім тэатральна-мастацкім інстытуце). Пасьля адпаведных законаў, як распавёў карэспандэнту А. В. Хамко, частку іконаў айцец Аляксандр вярнуў, а блёкі й дываны зьніклі.

Ці будзе распачата крымінальная справа? Не, бо грошы на набыцьцё будматэрыялаў, ахвяраваныя вернікамі, і ахвяраваныя імі рэчы нікім не падлічваліся і не рэгістраваліся. Камісія паведаміла вынікі сваёй працы ў экзархат. Айца Аляксандра адразу вызвалілі з пасады, і прызначылі на яго месца новага сьвятара Георгія. Як пойдуць справы ў яго, сказаць пакуль цяжка.

Хто ж такі той айцец Аляксандр, якому зь лёгкай рукі Філярэта было дадзена зялёнае сьвятло на дзейнасьць у такой гістарычнай царкве? Хрышчэньне ён прыняў толькі ў дваццаціпяцігадовым узросьце, і то дзякуючы знаёмству з рэгэнтам хору Пакроўскага сабору ў Горадні. Ніколі, атрымліваецца, ня верыў у Бога й яго вучэньне, тым болей не зьбіраўся яму служыць. Але, мабыць, паддаўся спакусе заможна жыць і быць паважаным. Гэта неаднаразова тлумачыла яму стаўшая ўжо яго жонкай рэгэнтша вышэйпамянёнага хору (сам чуў і магу паклясьціся на сьвятой кнізе). Менавіта яна, Нона Якаўлеўна Каляда, якая вырасла ў сям'і сьвятара, выкарыстоўваючы сувязі бацькі, дамаглася такой высокай пасады свайму мужу. Зрабіўшы за тры месяцы яго, чалавека без адпаведнай адукацыі, сьвятаром. З гэтага ўзьнікае пытаньне: а куды глядзелі царкоўныя саноўнікі ў Менску?

Ня хочацца распавядаць пра ўвесь кароткі, але хуткі, рост Аляксандра Котава, бо я ведаю шляхі, якімі ён карыстаўся разам з новымі сваякамі. Тыя шляхі ня робяць пашаны праваслаўнай царкве. І як бы там ня было, але мне вельмі сумна за тое, што адмысловы дыямэнт старажытнай архітэктуры ў Горадні, які адзін можа стварыць нашаму гораду пашану ва ўсім сьвеце, дагэтуль пакінуты на гібеньне.

Аляксандр Васільевіч Хамко распавядаў ня вельмі пэрспэктыўныя пляны для адбудовы помніка архітэктуры беларуска-Візантыйскай школы праваслаўнай царквы. Па сьцьвярджэньнях сп. Хамко, такая школа існавала яшчэ да Маскоўскай, але справы яе і дзейнасьць — глыбокая таямніца для беларусаў, ключы ад якой схаваны ў Маскве. Адрадзіць Каложу — гэта ўсё адно, што зьнішчыць яшчэ адну белую пляму ў гісторыі беларускасьці. Шкада, што дагэтуль няма навукова абгрунтаванай канцэпцыі таго, як вярнуць людзям у першакласным выглядзе гэты помнік памяці. Мо гэта справа ня рухаецца толькі з-за таго, што тут перахлiснуліся ведамасныя інтарэсы. Адны разглядаюць Каложу вузка, як прыход, другія, наадварот, як помнік архітэктуры. Для адных яе стварыў цэласны старажытна-рускі народ, мы ж пераканаваны, што наш беларускі народ існаваў ужо тады. А пакуль бакі шукаюць кампрамісны варыянт, расколіны падмуроўка ўшыркі і доўжкі павялічваюцца, месцамі яны дасягнулі крытычных памераў.

Г. АСТРОЎСКІ.

МАЎЧЫМ, МАЎЧЫМ, ДЫ ГОНАР МАЕМ

Слова «Талерантнасьць» сёньня ў дачыненьні да беларусаў можна пачуць часьцяком, асабліва з вуснаў кіраўнікоў Беларусі. Яно выказваецца нават з пэўным гонарам. Вось маўляў: які мы народ — цярплівы праз меру, лагодны, спагадліва ставімся да ўсіх, хто толькі пажадае завітаць у рэспубліку, ці свае камэрцыйныя справы вырашыць, ці наважыўся тут на жыхарства. Відавочны й падтэкст такіх выслоўяў: працалюбчы беларус ня будзе ваду баламуціць нават у самую цяжкую для сябе хвіліну, вытрывае, сьцерпіць, абы толькі горш ня было.

Нахвальваючы нацыянальныя рысы маіх землякоў, робіцца пэўная спроба адсунуць далей пагрозу сацыяльнага выбуху, да якога, несумненна, вядзе цяперашняя палітыка ўрада. Эканоміка не даруе лёгкадумнасьці, ня любіць, калі карабель застаецца без вопытнага лоцмана, апэратыўна ухіляць прабоіны можна да нейкага часу.

Беларусы — нацыя маладая, знаходзіцца на шляху станаўленьня і сталеньня. Мінуўшчына таксама наклала адбітак на яе разьвіцьцё. Пастаянныя зьмены ўлады, панаваньне на зямлі маіх продкаў каму толькі не лянота, мусіць, прымусілі частку беларусаў дагаджаць усім, нават ва ўрон уласным інтарэсам. Сёньня пра гэта сьведчаць многія Законы, прынятыя Вярхоўным Саветам, і найперш Закон Рэспублікі Беларусь аб мовах.

Усяго два с паловай гады назад быў ён прыняты пад воплескі дэпутатаў. Вады сьцякло за гэты час многа. БССР зьнікла з палітычнай карты, як і Саюз наогул. Рэспубліка нібыта дамаглася папяровай самастойнасці й дзяржаўнасьці. Аднак карыстацца сувэрэнітэтам мы яшчэ не навучыліся, дый не надта, на маю думку, нам гэта дазваляюць суседзі, якія зусім ня выракліся імпэрскіх звычак. Урэшце, не пра гэта зараз размова...

Перачытваеш Закон аб мовах і ўсячасна знаходзіш сьляды той самай славутай талерантнасьці, ці лепш сказаць — відавочнае азіраньне на Маскву, каб, крый Божа, не пакрыўдзіць мову яшчэ ўсё «вялікага» ўсходняга старэйшага брата. Дзяржаўнай мовай аб'яўляецца беларуская і тут жа плаўны пераход праз «або» ці наступны абзац — тонам прабачэньня за ўчыненыя турботы — сьведчыць, што, канешне, можна карыстацца рускай і іншымі мовамі. Але тут, здаецца, прынцып адзін: жадаю — не жадаю. Пакуль што прызнаць на справе дзяржаўнасьць беларускай мовы жадаючых мала. Дый навошта!

«Беларуская ССР (!) забясьпечвае права свабоднага карыстаньня рускай мовай як мовай міжнацыянальных зносін народаў Саюза ССР (!)

І такіх прыкладаў у згаданым Законе процьма. Уласна мне гэта нагадвае прыход у дом беларуса не надта цырымонных гасьцей, хай нават й добра знаёмых, але якім чамусьці раптам не спадабалася разьмяшчэньне мэблі, нарэшце й знаходжаньне ў пакоі самога гаспадара. «Госьці» пачынаюць перастаўляць тут мэблю, а яе ўладальніка настойліва просяць ня замінаць, выйсьці ў калідор. Талерантны беларус вінавата маўчыць, але цягнецца ў свой кут... Як жа — мы гасьцінныя, вытрываем, абы вайны ня было!.. Няхай усім у нашай хаце добра жывецца!

Ужо тое, што для выкананьня Закона адведзена дзесяць гадоў — абраза для беларуса. Акурат — час, каб кітайскай граматай авалодаць ці сапраўды, як прапануюць іншыя, перайсьці на «лацінку». Аднак усё куды прасьцей — гэта чарговая спроба ўтапіць ў «даўгабудзе» адраджэньне. Што галоўнае для ворага беларушчыны? Пацягнуць час, не прыспяваючы, «ганяць» дакумэнт па габінэтах. Мо глядзіш, на ранейшую каляіну дзяржаўны воз узьедзе. А магчыма, зноў які путч прысьпее, дык гэтую мову, як маладзенькі парастак, можна й салдацкім ботам... Паводле размоў зь людзьмі складаецца ўражаньне, што шмат хто лічыць Горадзеншчыну гістарычна рускамоўнай. І прыклад прывядуць: няма зараз у Горадні аніводнай дзяржаўнай газэты, пісанай па — беларуску. Толькі ў нашай вобласьці шэсьць «раёнак» — рускамоўныя, не кажучы пра ведамасныя выданьні! І — нічога! Нібыта й не прымалася аблвыканкамам праграма «Родная мова». Дарэчы, там ставілася пытаньне «аб пераводзе часткі тыражу вабласной газэты «Гродзенская праўда» на беларускую мову. Быў нават пазначаны час — да 1 ліпеня 1990 (!) года.

Пункт праграмы аб выданьні польскамоўнага воргана вырашыўся даволі апэратыўна. Між тым, пастанова Савета Міністраў на той час яшчэ Беларускай ССР «Аб Дзяржаўнай праграме разьвіцьця беларускай мовы і іншых нацыянальных моў у Беларускай ССР» ад 20 верасьня 1990 года недвухсэнсава патрабавала «лічыць мэтазгодным перавесьці з рускай мовы выданьня на беларускую раённыя і вабласныя газэты...» (артыкул 8). Даводзіўся тэрмін — тры гады. Засталося нямнога, каб канстатаваць, што й гэта пастанова засталася на паперы.

Аднак ці рускамоўная Горадзеншчына? На жаль, мала хто зазірае у канчатковыя дадзеныя перапісу насельніцтва, што праводзілася ў 1989 годзе. Разьдзел «Нацыянальны склад насельніцтва» сьведчыць: беларусаў у вобласьці 60,3%, палякаў —25,9%, рускіх — 10,7%. У параўнаньні з папярэднім дзесяцігодзьдзем назіраецца колькасны рост рускіх і ўкраінцаў. У той жа час беларусы і палякі пачалі зьніжаць свой працэнт у агульнай лічбе насельніцтва. Безумоўна, будаўніцтва на Горадзеншчыне пасёлкаў для вайскоўцаў, што выводзяцца з краін Усходняй Эўропы і маюць намер пасяліцца ў нас, моцна паўзьдзейнічае на зьмяненьне нацыянальнага складу насельніцтва вобласьці. Гэта вельмі сур'ёзная праблема.

Калі апэрыраваць канкрэтнымі лічбамі, то яны такія. Агульная колькасьць насельніцтва Горадзенщчыны 1.170.342 чалавекі (тут і далей лічбы даюцца па стане на 1989 год.— В. З.). Беларусаў —702.208 чалавек, палякаў —300.836, рускіх — 124.250, украінцаў — 23.401, літоўцаў на Горадзеншчыне — 3.087, татар —2.462 асобы.

Надзвычай цікавы аналіз дадзеных разьдзела «Разьмеркаваньне па роднай мове». Беларускую роднай лічаць 595.883 беларусы. З гэтай колькасьці свабодна валодаюць ёю 50.873 чалавекі. 46.836 грамадзян польскай нацыянальнасьці палічылі роднай мовай польскую. І ў той жа час з палякаў вобласці прызналі за родную мову беларускую —187.335 чалавек. Вольна валодаюць дзяржаўнай мовай рэспублікі 57.335 палякаў. Параўнайце з колькасьцю беларусаў, якія таксама свабодна гамоняць па-беларуску. Парадокс?

30.581 рускі жыхар нашага краю таксама сьцьвярджае, што вольна валодае беларускай мовай. Паразважайце над гэтымі лічбамі і разам з намі задайцеся пытаньнем: чаму раённыя газэты Ваўкавыскага, Сьвіслацкага, Горадзенскага, Іўеўскага, Ашмянскага раёнаў выдаюцца да гэтае пары па-руску?

На працягу трох гадоў з моманту ўступленьня Закона аб мовах у сілу павінны быць ажыцьцяўлены сем артыкулаў. У тым ліку і 29-ы «Мова сродкаў масавай інфармацыі». Здаецца, усё зразумела: мовай афіцыйных сродкаў зьяўляецца беларуская. Але й тут нашы законатворцы пасьпяшаліся засьведчыць, што «могуць быць таксама руская мова і мова іншых нацыянальнасьцей». Бачыце, асабліва падкрэсьлілі рускую мову, а польскую, яўрэйскую, татарскую аднесьлі да «іншых». Можна і пакрыўдзіцца за такую ўрочыстасьць.

Ці ж не «дзякуючы» гэтаму артыкулу дэпутатам ніяк не ўдаецца прыняць рашэньне аб мове сродкаў масавай інфармацыі. З галасаваньня ў галасаваньне вялікія інтэрнацыяналісты цьвердзяць дзяржаўнай беларускай мове «НЕ», не надзяляюць правам выдаваць на ёй усе выданьні ў сувэрэннай рэспубліцы. Дык ці беларускі гэта парлямэнт, калі ён так дбае пра інтарэсы суседняй дзяржавы? Альбо знакамітая талерантнасьць прыгнячае плечы?..

Са казанага вынікае наступнае: патрабуе неадкладнага перагляду вабласная праграма «Родная мова». Яна ўжо даўно не адпавядае патрабаваньням часу. Многія асобы, якія былі прызначаны адказнымі за выкананьне тых ці іншых пунктаў, зьмянілі месцы працы і адышлі ад кантролю за рэалізацыяй важнага дакумэнта. Найперш займацца гэтым павінны члены дэпутацкай камісіі па навуцы, народнай адукацыі, культуры й выхаваньні вабласнога Савета. Падругое, сапраўды неабходна мець пры аблвыканкаме ворган, нават на грамадскіх пачатках, які будзе ажыцьцяўляць дзейсны кантроль за выкананьнем у вобласьці Закона аб мовах. Самаплынь трэба спыніць.

Відавочна, што адпаведнай камісіі Вярхоўнага Савета неўзабаве таксама прыйдзецца зноў выносіць Закон аб моваў на разгляд народных дэпутатаў. Патрэбна прывесьці яго артыкулы ў адпаведнасьць з рэчаіснасьцю. Патрабаваць ад кіраўнікоў веданьня дзяржаўнай мовы ў поўным аб'ёме, а не «аб'ёме, неабходным для выкананьня службовых абавязкаў» (артыкул 4). Гэта падыход каланізатараў, а не рупліўцаў адраджэньня. Трэба, калі такое магчыма, растлумачыць навукова-папулярна, што такое ў наш час мова «партыйных ворганаў», «прадпрыемства саюзнага падпарадкаваньня», «саюзныя ворганы». Не павінна быць гэтага «або-або». Закон ня сьцерпіць іншага тлумачэньня свайго зьместу, чым той, які закладзены заканадаўствам.

Сувэрэнная Беларусь зусім ня тое, што «сувэрэнная БССР у складзе Саюза ССР». Сувэрэнітэт неабходна напаўняць уласным утрыманьнем. Бо талерантнасьць мае свае межы. Пераступіць іх — як часьцяком робіцца зараз — значыць кіравацца чужымі ідэямі, праводзіць палітыку, якая нічога, акрамя шкоды, не нясе беларускаму народу.

Валеры ЗАДАЛЯ,
дэпутат вабласнога Савета.

«ТРЭБА ПАЗБЫЦЦА З ЧАЛАВЕКАМ

Беларуская нацыянальная ідэя, адраджэньне беларускай нацыі, спраўджваньне высокіх мер лепшых сыноў Беларусі — справа, зь якой зьвязалі свой лёс ня толькі сапраўдныя грамадзяне нашай рэспублікі, але й тыя, хто свае высілкі, свае намаганьні накіроўваў на гэта з далёкай эміграцыі, з розных краінаў сьвету. Адным з такіх адданых людзей ёсьць навуковец, публіцыст, літаратар, супрацоўнік Беларускага інстытута Навукі й Мастацтва у Новым Ерку доктар Янка Запруднік. Спэцыяльна для чытачоў «Пагоні» зь ім мей гаворку Сяргей Лаўнік.

— Спадар Янка, сёньня Вы на нашай зямлі з тае нагоды, што бралі ўдзел у міжнароднай навуковай канфэрэнцыі «Фарміраваньне і разьвіцьцё нацыянальнай самасьвядомасьці беларусаў». Вашае ўражаньне ад гэтае падзеі.

— Канфэрэнцыя — без перабольшваньня, вельмі значная падзея ў жыцьці Беларусі. Гэта першы ў гісторыі выпадак, калі беларусы ўсяго сьвету сабраліся разам і могуць гаварыць пра свае фундамэнтальныя праблемы. Як адзначалася на канфэрэнцыі, сёньняшняе адраджэньне нашай краіны павінна ісьці па ўсіх кірунках, ад эканамічнага да псыхалягічнага, бо гэта вельмі важныя і сьплеценыя асьпэкты нацыянальнага жыцьця. Навуковая нарада адметная і каштоўная тым, што менавіта навукоўцы, а не дылетанты, шукаюць шляхі вырашэньня шматлікіх праблемаў, якія паўсталі перад народам нашага краю.

— Выступаючы на канфэрэнцыі, Вы выказалі думку аб тым, што вобраз беларуса — ня толькі шматпакутны, занядбаны, пакорлівы селянін, але і разумны, адукаваны чалавек, які ўсьведамляе сваю годнасьць. Гэта шмат што разбурае ў нашай сьвядомасьці, шмат што мяняе ў сёньняшнім уяўленьні пра беларусаў.

— Паняцьце беларускасьці дасюль у нас было вельмі звужаным пад узьдзеяньнем марксызму-ленінізму. Пачатак XX стагодзьдзя быў пазначаны сацыялістычнай ідэяй, увагай да сялянства. Сялянства захавала беларускасьць у найбольшай меры. Я гавару пра ідэю беларускай дзяржаўнасьці. Селянін займаўся вельмі важнай справай — сельскай гаспадаркай, у пераважнай большасьці быў непісьменны, а нараджэньне ідэі вымагае асьветы, вымагае культуры, вымагае абазнанасьці зь мінуўшчыны сваёй. І калі мы прасочым XIX стагодзьдзе, дзе карані сучаснай ідэі беларускай дзяржаўнасьці, то ўбачым, што гэтай ідэяй займаліся прадстаўнікі іншых сацыяльных пластоў, у тым ліку і найвышэйшага пласту — дваранскага ці шляхоцкага. Тое, што гэтыя фармулятары, выказвальнікі беларускіх думак былі польскамоўнымі ці расейскамоўнымі, ці шматкультурнымі людзьмі,— гэта не абніжае вартасьці іхняга ўдзелу ў беларускім адраджэньні. Трэба пазбыцца атаесамленьня беларуса з чалавекам у лапцёх і ў сваёй нацыянальнай вышыванай кашулі. Калі мы пойдзем глыбей у стагодзьдзе XVII і глянем на такі горад, як Магілёў, які быў буйным камэрцыйным цэнтрам, то мы там пабачым гэтага беларуса ва ўсіх сацыяльных групоўках. Чаму нейкага купца ці прадстаўніка гарадской улады мы не павінны лічыць беларусам? Так што ад таго, як мы будзем разумець гэтыя асноўныя моманты, будзе залежыць нашая сучасная псыхалёгія і сучаснаму маладому чалавеку, закамплексаванаму ў гэтай гарадской расейскай культуры, будзе, можа, неяк сьмялей глядзець на сябе, разумець сябе як беларуса, а ні нейкага іншага, вышэйшага быццам бы сваёй мовы, свайго сьветаразуменьня.

— Наколькі мне вядома, Вы зьяўляліся рэдактарам і выдавалі газэту, якая мае назву «Беларус»!

— Я рэдагаваў газэту «Беларус» на працягу дзесяці год пасьля сьмерці ў 1980 годзе яе папярэдняга рэдактара Станіслава Станкевіча. Апошні год рэдагуе газэту Зора Кіпель супольна з доктарам Вітаўтам Кіпелем, сваім мужам, і спадаром Антонам Шакелайцем, старшынёй Галоўнай Управы беларуска-амэрыканскага задзіночаньня. А я гэтым часам займаўся напісаньнём кнігі пра Беларусь для аднаго амэрыканскага выдавецтва на замаўленьне Калюмбійскага унівэрсытэту.

— Вас ведаюць і ў Амэрыцы, і ў нас на Беларусі як чалавека, які займаецца публіцыстыкай. Дык аб чым жа баліць душа ў публіцыста Янкі Запрудніка!

— Душа баліць аб вельмі пакутлівых шляхох нашага адраджэньня. Я, прыехаўшы на канфэрэнцыю, быў у Менску, у Баранавічах, у Міры, Карэлічах і бачыў, якая далёкая дарога ў маладога пакаленьня да паўнавартаснае беларускасьці. Я бачыў тут пэўную запушчанасьць, на жаль, вельмі няшмат прыгажосьці ў сэньсе ўпрыгожваньня і афармленьня будынкаў, догляду вуліцаў, грамадскіх месцаў. Я перакананы, што ўсё гэта магло б быць належным чынам зроблена, калі б у нас было адчуваньне адказнасьці за сваю нацыю, за сваю рэспубліку. На Беларусь жа прыязджаюць людзі з усяго сьвету, яны знаёмяцца з намі, па нашых гарадох, па нашых вуліцах мяркуюць аб нас як аб народзе. І я баюся, што ў іхніх вачох мы будзем выглядаць неахайнымі, няхлюйнымі людзьмі. Так што пачуцьцё нацыянальнага гонару, годнасьці вельмі важна ў эстэтыцы, у культуры, у тым ліку у культуры вытворчасьці. А гэтая вытворчая культура проста неабходна, бо мы ўрэшце рэшт павінны канкураваць з вонкавым сьветам, выходзячы на вольны рынак. І тут неакуратнасьць уваходзіць у псыхалёгію людзей, якія, жывучы ў такіх умовах, у такім не заўжды эстэтычным навакольлі, робяць неакуратнасьць рысаю свайго характару. А гэта і дысцыпліна працы, і якасьць нашага прадукту, і, як вынік, наша становішча сярод іншых дзяржаў..

ВЯРТАНЬНЕ АСАДНІЦТВА

Нават калі бачу, як займаюць сваё жытло навасёлы ў шматпавярховых, камуністычных, бэтонных «джунглях», на сэрцы робіцца лягчэй ад разуменьня, што яшчэ некалькі сем'яў палепшылі ўмовы жыхарства. Сёлета бэтонныя гмахі вельмі інтэнсіўна пачалі расьці ў розных гарадах й мястэчках Беларусі. Дылетанты ў будоўлі спрабуюць рэкламаваць, на іхні погляд, адметную якасьць будаматэрыялаў, утульнасьць пакояў.

Хто ж гэта й для каго стварае палепшаныя ўмовы жытла ў Бярозе, Лідзе, Слоніме, Горадні? З афіцыйных крыніц вынікае, што не для сваіх грамадзян намагаецца «народны» ўрад. Дамкі будуюцца для расейскіх вайскоўцаў. Але навошта Беларусі клапаціцца пра чужое войска? Яна ж стварае сваё. Хіба ня хопіць сілаў у рэспубліканскай Арміі і ёй трэба памагаты? Гэтыя пытанні турбуюць усіх, хто выступае за сапраўдны суверэнітэт сваёй Радзімы. Дый вышэй памянутыя захады ўраду трывожаць сэрца, бо ім, урадам, фактычна амаль нічога не робіцца для замацаваньня гэтага суверэнітэту, а наадварот, вельмі выразьліва глядзяцца крокі недальнабачнай палітыкі кіруючых колаў. Пацьвярджэньнем гэтага зьяўляюцца пытаньні ў адносінах да расейскіх вайскоўцаў.

Беларусь дэклявавала сябе міжнароднаму супольніцтву як міралюбную дзяржаву, не падпісала ў Ташкэнце разам зь іншымі ўдзельнікамі СНД новы, хоць і абаронны, блёк, які, дарэчы, ствараўся па ініцыятыве расейскіх палітыкаў.

У апошні час у Беларусі актыўна ідзе будоўля новых вайсковых паселішчаў. Калі верыць афіцыйным заявам, чыноўнікам рознага ўзроўню, то на нашай суверэннай тэрыторыі іх у хуткім часе паўстане аж цэлых восем. Ці не задужа для маленькай, пасыпанай попелам Чарнобыля, Беларусі? Бо, як сьведчаць заявы расейскага парляманту, такіх жа паселішчаў на зямлі Расеі будзе збудавана толькі сем.

Гэта аніяк не стасуецца з тымі рашэньнямі нашага парляманту, што беларускае войска будзе стала скарачацца. Дык навошта будаваць яшчэ? Калі і таго, што ёсьць, болей, чым дастаткова. Ва ўсім гэтым ёсьць і другі бок. Новыя гарадкі ствараюцца для расейскіх войскаў, якія выведзены ці хутка будуць выведзены з краін Ўсходняй Эўропы. Ня выключана, што пад націскам краін Балтыкі Масква пажадае разьмясьціць частку войскаў Прыбалтыйскай акругі на нашай тэрыторыі. І вось што цікава: усю матэрыяльную частку гэтых армій Масква цішком вывозіць на сваю тэрыторыю. Нам жа застаюцца афіцэры, прапаршчыкі разам зь сем'ямі, якіх трэба карміць, абуваць, апранаць, даваць ім месцы працы. І ўсё гэта тады, калі наша эканоміка задыхаецца ад інфляцыі, калі нашы грамадзяне дзесяцігодзьдзямі чакаюць у чарзе жыльлё, месца для дзіцяці ў садку. Просіцца сама па сабе высnова: навошта гэта нашаму шматпакутнаму люду? А вось пра люд ніхто і не дбаў. Галоўнае нашым міністрам — дагадзіць усходняму «вялікаму брату».

Што ж застаецца нам, беларусам, якія пачалі адбудоўваць незалежную, самастойную Бацькаўшчыну, жыць надзеяй і чакаць, што нам дапамогуць тыя, каго штучна закінулі да нас?

Я размаўляў з цэлым гуртам афіцэраў, якія зь Нямеччыны пераехалі ў Горадню. Усе яны рускія, зь Сібіры, ніхто зь іх, аднак, не сьпяшае дамоў, бо там жыцьцё вельмі кепскае. На пытаньне, ці будуць яны, калі атрымаюць кватэры і застануцца тут жыць, вывучаць нашу мову, культуру, паважаць нашы традыцыі, гэтыя адукаваныя хлопцы ўсе гучна засьмяяліся і адказалі, што яны не вядаюць і ведаць ня хочуць штонебудзь пра Беларусь і беларусаў. А адзін маёр дадаў: «Я прысягаў Расеі і буду яе бараніць, дзе б я ні жыў». Такія сьцьвярджэньні вельмі абураюць мяне, беларуса і чалавека, бо мы ўжо ведаем, да чаго могуць давесьці расейскія фанатыкі-шавіністы. Сьвежыя прыклады пра гэта яскрава сьведчаць. Нагадаю Малдову, Паўднёвую Асецію на тэрыторыі суверэннай Грузіі. Наўрад ці што лепшае трэба чакаць нам тут, але пакуль што не страчаны час, трэба прыняць заканадаўчыя акты наконт гэтых «асаднікаў», каб яны ня лічылі сябе гаспадарамі чужой зямлі, каб ня гвалцілі тое, што дала ім наша зямля, яе народ.

Г. АСТРОЎСКІ.

ПРЫНЯЛІ ПРЫСЯГУ

У аўторак 8 верасьня ў Гарадзенскім ДК адбыўся патрыятычны чын прыняцьця вайсковай прысягі афіцэрамі і жаўнерамі рэзэрву. Усе яны прыйшлі па поклічу сэрца, былі і тыя, хто не служыў у войску, не мае званьняў. Аднак кожны ўпершыню пераджы вялікае ўзрушэньне, прамаўляючы словы сваёй, беларускай прысягі, цалуючы свой, беларускі сьцяг, укленчыўшы перад ім на адным калене.

Разам з тым адбылася канфэрэнцыя, прысьвечаная бітве пад Воршай 1514 года, пад час якой гэтман К. Астрожскі разьбіў маскоўскае войска, адстояўшы незалежнасьць Бацькаўшчыны. Чынны ўдзел у бітве ўзялі нашыя продкі — ваяры з Гарадзенскай харугвы.

Рэзэрвісты адзначылі, што, прымаючы вайсковую прысягу, яны, тым не менш, спадзяюцца таго, што ім ніколі не давядзецца браць у рукі зброю, бо Беларусь павінна быць сапраўды нэўтральнай і бязьядзернай. Да Вярхоўнага Савету нікіравана рэзалюцыя: Беларускае Войска неадкладна павінна быць прыведзена да прысягі. Войска, якое не прысягала народу, што яго корміць,— чужое войска.

Больш падрабязны камэнтарый да гэтай падзеі чытайце ў наступным нумары «Пагоні».

П. Р.

ГАРАДЗЕНСКІ РЫНАК ВІРУЕ...

ПРЫВАТЫЗАВАЛІ Ў МАСТАХ ІНТЭРНАТ

Калі паўсюдна людзі выкупляюць свае кватэры, то ў Мастах прыватызаваны цэлы інтэрнат, што па вуліцы Валковіча. Ды не, не самімі жыхарамі. Жыхары нават ня ведалі, што іх сьціплыя каморкі, якія ў цывілізаваным сьвеце называюць ня йнакш, як «трушчобамі», ужо прададзены чужому дзядзьку. Міжволі перад людзьмі паўстала пытаньне: «Калі прыйдзе той прыватнік і выкіне іх на вуліцу?» А тое, што людзей чакае вуліца — няма падстаў для сумненьняў, бо закон на баку прыватніка. Гэта ж яго ўласнасьць і распараджаецца ён ёй па свайму разуменьню.

Але гэта словы. Зьвернемся да аргумэнтаў. Выпадкова у адной размове давялося пачуць, што прададзены інтэрнат МПМК-155, але я, шчыра кажучы, не паверыў. Як дэпутат райсавета зьвярнуўся да старшыні раённай камісіі па прыватызацыі А. М. Гваздзя. «Нічога ня ведаю»,— такім быў яго адказ. Зьвярнуўся тады непасрэдна да начальніка МПМК-155.

— Так, прададзены.

— Каму?

— Кааперату «Маналит» за рэштавую вартасьць!?

Трохпавярховы някепскі будынак прададзены за 276 тысяч рублёў. Зараз на гэтыя грошы нават будаўнічыя матэрыялы на адзін катэдж ня купіш. Будзе неэтычна меркаваць, адкуль гэта такая ласка ў начальніка МПМК-155 Часлава Казіміравіча Дарашкевіча да каапэратыву «Маналит». Па неправераных дадзеных (пакуль) заснавальнікам каапэратыва «Маналит» зьяўляецца нейкае вабласное начальства.

Вось так: цішком і бяз ведама мясцовых улад. Бо камісія райсавету па прыватызацыі таксама аказалася ўбаку ад сакрэтнай прыватызацыі па продажу інтэрната.

З гэтай інфармацыяй я і выступіў на чарговай сесіі Мастоўскага райсавету 27 траўня г.г. Маё выступленьне было сустрэта з разуменьнем. Вырашана было даць даручэньне камісіі па сацзаконнасьці і правапарадку райсавета разабрацца з гэтым пытаньнем.

Аднак прайшло ўжо тры месяцы, але пытаньне гэтае ня вырашана, бо камісія так і не сабралася ні на адно з паседжаньняў. Жыхарам інтэрната застаецца хіба параіць: у выпадку высяленьня прамой хадою ісьці да начальніка МПМК-155 і мясцовых раённых начальнікаў, хто, заплюшчыўшы вочы, дапусьціў такую дзікую «прыхватызацыю» у горадзе.

Алег РУДАБЕЛЕЦ,
дэпутат раённага Савета народных дэпутатаў,
г. Масты.

«АТАЯСАМЛЕНЬНЯ БЕЛАРУСА У ЛАПЦЁХ...»

— Я даведаўся, што Вы яшчэ пішаце вершы пад псэўдонімам Сяргей Ясень.

— Так, я некалі пісаў вершы пад гэтым псэўдонімам. Нават некалькі маіх вершаў мае Данчык на сваіх касэтах. Але гэта было ў маладыя гады, калі мы пасьля заканчэньня гімназіі імя Янкі Купалы прыехалі ў Англію ў 1947 годзе. Нас дванаццаць хлопцаў накіравaліся туды працаваць шахцёрамі. Мы дамовіліся трымацца разам, заснавалі супольную касу і фінансавалі зь яе выданьне часопісу «Наперад». Гэты часопіс трэба было напоўніць адпаведным зьместам, а мы ўсе атрымалі добрую адукацыю ў гімназіі, і кожны з нас рабіў тое, што мог. Вось мне ўдалося пабратацца з паэзыяй, і я ў тым сваім маладым веку пакінуў сёе-тое зь вершаваных твораў.

— Калі ласка, некалькі словаў аб беларускай літаратуры ў Амэрыцы.

— Беларуская літаратура ў Амэрыцы — гэта літаратура старэйшага пакаленьня, літаратура Кастуся Акулы, Юркі Віцьбіча, Масея Сяднёва, Язэпа Малецкага, Аўгена Калубовіча. Каб увайсьці ў літаратуру, трэба добра ведаць мову. Маладыя беларусы даволі добра валодаюць моваю, але не нагэтулькі, каб выслаўляцца ў ёй, каб выказаць свае інтымныя пачуцьці, свае пагляды. І таму нараджаецца іншамоўная літаратура, англамоўная ў выпадку амэрыканскіх беларусаў. Напрыклад, мая дачка піша вершы. Зараз у Амэрыку прыехаў Сяржук Сокалаў-Воюш, і перад выездам на Беларусь я даведаўся, што Сяржук пераклаў шаснаццаць яе вершаў на беларускую мову. Яны плянуюць выданьне зборнічка, дзе будуць арыгінальныя вершы на ангельскай мове і іх беларускія пераклады.

— Але ж увогуле маладыя беларусы ў Амэрыцы не пазбаўленыя магчымасьці гаварыць на беларускай мове, знаёміцца са здабыткамі беларускай культуры, літаратуры!

— Так, безумоўна. Амэрыканскія беларусы маюць магчымасьць чытаць ужо ўзгаданую газэту «Беларус», у Чыкага дзейнічае беларуская радыёперадача «Нёман», у Клiўлендзе друкуецца часопіс «Полацак». Да таго ж, свае выданьні маюць Беларуская Праваслаўная Царква і Беларускае эвангельска-баптысцкае брацтва ў Амэрыцы.

У Злучаных Штатах дзейнічае арганізацыя беларуска-амэрыканскай моладзі. Гэта старэйшыя юнакі і дзяўчаты, чыімі намаганьнямі створана фальклёрная група «Васілёк», якая прыязджала на Беларусь. Ня так даўно створаны дзіцячы ансамбль «Пралескі». Сёлета ў беларускім летніку ў штаце Новы Ерк адбыўся аднатыднёвы збор, дзе старэйшыя сябры правялі лягер для малодшых дзяцей, распавядалі ім пра Беларусь, пра нацыянальную сымболіку, вучылі таньчыць «лявоніху», «крыжачка», іншыя беларускія танцы. Словам, пераемнасьць пакаленьняў адбываецца.

— Што ведаюць у Амэрыцы пра Беларусь, якія крыніцы інфармацыі існуюць у Злучаных Штатах для тых, каго цікавіць лёс нашай рэспублікі!

— Акрамя амэрыканскіх выданьняў для беларусаў Амэрыкі, мы атрымліваем зь Беларусі газэты «ЛіМ», «Зьвязду», «Настаўніцкую газэту», часопісы «Полымя», «Маладосьць», «Нёман». Да таго ж амэрыканскі друк часьцей піша пра Беларусь, асабліва пасьля таго, як сфарміраваўся СНД. Зараз, калі ў амэрыканскіх выданьнях друкуюцца рэпартажы з Усходняй Эўропы, і яны суправаджаюцца палітычнай мапай, дык на мапе Беларусь — асобная дзяржава са сталіцай Менскам. І з нагоды распаду Савецкага Саюзу амэрыканскія выдавецтвы і навуковыя цэнтры пачынаюць цікавіцца Беларусьсю як новай дзяржавай. Рыхтуюцца і выдаюцца працы па гісторыі, культуры, мастацтву Беларусі, фотаальбомы зь беларускімі краявідамі. Так што ў дачыненьні да Беларусі назіраецца інфармацыйнае пажваўленьне.

— І на разьвітаньне некалькі словаў тым, хто будзе чытаць нашу гаворку.

— Я спадзяюся, што намыя сустрэчы будуць больш частымі, што мы лепш спазнаем сябе, здолеем ня толькі вызначыць шляхі разьвіцьця, але і дайсьці па гэтых шляхох да вялікай беларускай дзяржавы, у якой будзе жыць шчасьлівы беларускі народ.

Я ЖЫВУ НА ВУЛІЦЫ ТАМАША ЗАНА

Невялічкая вулка ў Горадні, на якой жыву, носіць імя Тамаша Зана. Хто ён, Т. Зан? — ня раз задаваўся я пытаньнем у юнацкія гады. На жаль, тады бадай нельга было знайсьці якую-колвечы інфармацыю. Час ідзе, і ўжо мае дзеці часам пытаюцца: «А хто такі Зан, якая нацыя павінна ім ганарыцца?»

У ВЫВЕРАХ

Нарадзіўся Т. Зан напрыканцы XVIII стагодзьдзя, калі падрос, бацькі аддалі яго вучыцца ў Менскую гімназію, але ненадоўга. Тамаш цяжка захварэў, і пасьля выздараўленьня бацькі забралі яго разам з братам Ігнатам дадому, у фальварак «Выверы», дзе старэйшы Зан быў арандатарам. «Выверы» былі жытлом Занаў аж па 1819 год, пакуль уладальнікі фальварка спадары Юшынскія не прадалі яго Міхалу Агінскаму.

У гэтым фальварку прайшлі самыя яскравыя дзіцячыя гады Тамаша Зана. Сюды ён прыязджаў зь Вільні на канікулы, любіў навакольныя вандроўкі, сюды ж слаў шмат лістоў бацькам. Дагэтуль у Выверах захавалася панская сядзіба, праўда, значна пашкоджаная наступнымі гаспадарамі. Зараз у фальварку жыве намесьнік дырэктара мясцовай школы. Ля самай школы — грубасты помнік з граніту, дзе высечаны імёны камунараў, але аніводнага, нават маленечкага, знака аб існаваньні Т. Зана.

У ПАВЯТОВЫМ ВУЧЫЛІШЧЫ

Выверы знаходзяцца побач Маладзечна. Таму пасьля выздараўленьня сына бацькі разам з маладымі Ігнатам ды Сьцяпанам паслалі Тамаша давучвацца ў павятовую школу, якую толькі што сюды, у Маладзечна, перавялі з Бабруйска. Школа ў Маладзечне была з чатырохгадовым навучаньнем і з двохгадовым курсам у старэйшых клясах. Тут было крыху меней дысцыплін навучаньня, чым у Менскай гімназіі, але ж выкладчыкі былі таксама надрэнныя. Матэматыку й фізіку вёў магістр філязофіі Адам Юркоўскі, граматыку — Мацей Нарушэвіч, гісторыю й сьвятое пісьмо — Віцэнт Шумскі, французкую мову — Фэрдынанд Мілер. Іх усіх Тамаш Зан успамінаў з удзячнасьцю. Некаторым дасылаў ужо зь Віленскага ўнівэрсітэта віншавальныя лісты.

ВІЛЬНЯ

Вільня. У навакольных вёсках й сядзібах чуеш чысьцюткую мову беларусаў. Яна была ў тыя часы сумленьнем й гонарам усіх інтэлігэнтных й шляхетных беларусаў, а вядомы ў навуковым сьвеце Віленскі ўнівэрсітэт здаўна вабіў сюды беларускую моладзь. Менавіта тут, у Вільні, у 1817 годзе й згуртавалася прагрэсіўная моладзь зь беларускіх земляў у славутае Таварыства філяматаў. Тут, у Вільні, у асяродзьдзі студэнтаў разгортвалася асноўная дзейнасьць філяматаў.

Сярод самых актыўных й «прамяністых» Т. Зан. Ён рыхтуе асабістыя прамовы, чытае наватарскія «крамольныя» вершы. Неўзабаве на маладых хлопцаў, змагароў за волю роднай дзяржавы, абрынуліся рэпрэсіі царскай ахоўкі.

УРАЛЬСКАЯ ВЫСЫЛКА

Больш за трынаццаць год знаходзіўся Т. Зан у далёкіх уральскіх вастрогах, але й пасьля таго, як скончыўся тэрмін катаргі, вязьня Зана, як «небясьпечнага злачынца» й бунтара, ня адпусьцілі на радзіму.

Самадзяржаўныя ўлады аднак з зацікаўленасьцю аднесьліся да захапленьня Тамашам Занам прыродай Урала. Гэтак новае захапленьне «архіпрамяністага» зблізіла яго з многімі выдатнымі людзьмі таго часу. Вялікі ўплыў зрабіла на Зана сустрэча з сусьветна вядомым вучоным зь Нямеччыны Аляксандрам Гумбальтам. Пад ягоным узьдзеяньнем Тамаш апантана займаецца вывучэньнем гэалёгіі й батанікі.

Праз колькі часу яму даручаюць гэалягічную разьведку на прасьцягах Прыўральля. У пошуках карысных выкапняў Зан аб'езьдзіў шмат мясьцін Урала, Тургайскага стэпу, быў на Волзе, дзе адшукаў нафту, у Заўральскім стэпе — паклады золата, стварыў мінэралягічны музэй у Арэнбургу.

За выдатныя справы трэцяга траўня 1837 года Расейскі імпэратар нарэшце даў яму дазвол вярнуцца на Радзіму. Але й пасьля афіцыйнага дазволу Тамаш Зан змог толькі прыехаць у Пецярбург, дзе ён уладкаваўся бібліятэкарам у Горным інстытуце. Тут выдаецца яго навуковая праца пра багацьце Урала, агульны стос — болей ста друкаваных аркушаў. Аднак надрукаваць навуковую кніжку ўсё ж ня ўдалося, (дзе дзеўся рукапіс — таксама невядома).

Толькі ў 1841 годзе выгнаньнік змог вярнуцца дахаты. Пакутлівае чаканьне вяртаньня вельмі псіхалягічна надламала Т. Зана, пра што ў роспачы паведамляе ў лісьце Марылі Путкамэр Францішак Малеўскі на пачатку 1840 года.

На шчасьце, даўняя хвароба мучыла ўсё радзей і радзей. Першая праява вар'яцтва адбылася ў Тамаша Зана ва ўзросьце чатырнаццаці гадоў. Глыбокі сьлед у душы юнака пакінула вайна Расеі з Напалеонам. Менавіта з расейскім паходам французкага войска беларуская шляхта спалучала вялікія надзеі і адраджэньня дзяржаўнасьці. На тэрыторыі тагачаснай Беларусі шляхта ўтварае ўзброеныя харугвы, якія становяцца пад штандары Напалеона. На сьвятую вайну за волю бацькаўшчыны ірвецца 14-гадовы Тамаш, ахоплены ўсеагульным уздымам суайчыньнікаў. Пра баявы настрой Зана сьведчаць і яго вучнёўскія творы.

Праз паўгады вялікі ўздым шляхты зьмяніўся тугой: армія Напалеона кацілася на захад. Гэта ўсё бачыць Тамаш і надзвычай цяжка пераносіць страту сваіх надзей, ён робіцца вельмі скрытны і нярэдка доўга сядзіць у пакоі адзін. Можа тады ўжо хвароба рабіла свае першыя перамогі.

ВЯРТАНЬНЕ

Пасьля сямнаццацігадовага нябыту на Радзіме Т. Зан вяртаецца ў Вільню. Тут ён трапляе ў асяродзьдзе даўніх сяброў, асабліва пасябраваў Тамаш з Марыляй Путкамэр з Балценік, яго вельмі вабіла знаёмства з дачкой Марылі Зосяй. Увогуле ва ўсіх шляхецкіх сем'ях прыналі Тамаша як гэроя, як вяртанца з таго сьвету.

У вёсцы Аборак на Маладзечаншчыне Тамаш Зан закахаўся ў маладую паненку Брыгіду Сьвянтажэцкую. Яна адказала ўзаемнасьцю. Закаханыя пачалі рыхтавацца да вясельля, але змаглі зьдзейсьніць мару толькі 29 кастрычніка 1846 года, калі Тамаша вызвалілі ад працы ў Горным інстытуце Пецярбурга. Жаніху на той час было ўжо пяцьдзесят гадоў. Шлюб бралі ў мястэчку Лебядзева, адкуль вясельле рушыла на пяцідзесяці фурманках у маёнтак Сьвянтажэцкіх, было вельмі многалюдным, урачыстым.

Тамашу Зану карцела занццца гаспадаркай. Пры дапамозе сяброў ён за грошы з пасагу Брыгіды набыў маёнтак у Адольфа Дабравольскага паблізу Воршы ў вёсцы Кахачын. Адразу пераехаць туды сям'я Занаў ня здолела і яшчэ нейкі час жыла ў маёнтку бацькоў жонкі. Тут нарадзіўся першы іх сын Віктар (другое імя — Серафін). Хроснай маткай яму была Марыля Путкамэр.

Асаблівай асалодай ад набыцьця ўласнага маёнтку Зан, аднак, ня меў. Ён зноў пачаў сумаваць, што можна прачытаць у яго лістах, дзе аўтар наракае на адарванасьць ад сяброў й родных. На сваю долю Зан скардзіцца так: «Вязень над Віліяй, валацуга над Урал-ракой, жабрак над Нявой, хворы над Нёманам, спадар над Дзьвіной; Няўжо ж пакуль жыву, буду выгнаньнікам й пілігрымам?»

Сумаваў Тамаш не выпадкова, бо яму давялося ўсё астатняе жыцьцё заставацца ў гэтым далёкім ад сяброў кутку. Тут нарадзілася ў Занаў яшчэ трох сыноў: Абдон й Клімэнці, трэці памёр адразу пасьля таго, як яго ахрысьцілі.

Адарванасьць ад родных мясьцін й родных абвастрылі даўнюю хваробу «прамяністага» і 7 ліпеня 1855 года ва ўзросьце шасьцідзесяці гадоў Тамаш Зан памёр. Пахавалі ён на вясковых могілках у Смалянах. Да нашых дзён сярод кустоўя захаваліся два помнікі з граніту аднолькавай формы. Другі помнік належыць Брыгідзе Зан, якая пахавана побач з мужам 23 жніўня 1900 года. Памерла яна ва ўзросьце 81 года. Непадалёку стаіць і трэці, такі самы помнік. На ім выразаны надпіс: «Абдон Зан. Памёр у 1903 годзе 9 кастрычніка». Перад помнікам глыбокая яміна. Хто яе выкапаў? Ніхто ня ведае. Мо шукалі ў магіле золата? Гісторыі вядомы й лёс Клімэнція, які працаваў судовым прысяжным у Вільні і скончыў жыцьцё самагубствам.

Лёс Віктара мне не вядомы.

Але ж як бы там ня было, робіцца вельмі сумна за тое, як адносіліся мы да тых, каго павінны лічыць сьвятымі. Бо ня толькі помнікі выдатнага змагара Т. Зана знаходзяцца ў занядбаньні. У Маладзечне захаваўся будынак павятовай школы, зараз у ёй разьмешчана станкабудаўнічы завод.

Час ушанаваць сьветлую памяць Тамаша Зана як належыць даўно ўжо надышоў. Відаць, гэта трэба, ў першую чаргу, зрабіць для нашчадкаў, каб яны ведалі сваю мінуўшчыну й ня пыталі ў нас, дарослых, кім былі людзі, іменамі якіх названы вуліцы.

Г. АСТРОЎСКІ.

ЗЛАЧЫНЦЫ ЦІ ГЭРОІ?

Цяпер, калі імкліва адбываецца пераасэнсаваньне шмат якіх гістарычных фактаў і ўчынкаў канкрэтных людзей, наша мысьленьне павінна быць абсалютна цьвярозым. Мяне, як юрыста, асабліва хвалюе стан сучаснай прававой думкі, якая на працягу многіх дзесяцігоддзяў абапіралася на пануючыя паўсюдна ідэалягічныя догмы.

Вярхоўны суд Беларусі і вабласныя суды рэспублікі, акрамя сваёй звычайнай работы па разгляду крымінальных і грамадзянскіх спраў, займаюцца пытаньнямі рэабілітацыі ахвяраў палітычных рэпрэсій. Пасьля азнаямленьня зь вялікай колькасьцю так званых «контррэвалюцыйных» спраў даведваешся, напрыклад, што сьледчым НКУС заробак налічвалі ў залежнасьці ад вызначаных нормаў «выпрацоўкі». За што толькі не судзілі па сутнасьці безабаронных людзей! Напаўпісьменныя малады лейтэнанты і нават сяржанты дзяржбясьпекі на некалькіх аркушыках паперы адназначна вырашалі лёс вучонага і калгасьніка, юнака і маці маленькіх дзяцей. Суды ж толькі фіксавалі без усякага разбору ўжо прадвызначаныя рашэньні.

Гісторыя, аб якой пойдзе гаворка, заснавана цалкам на матэрыялах канкрэтнай судовай справы. Установленым па ёй фактам хочацца выказаць сваю асабістую палітычную і юрыдычную ацэнку...

НАВАГРАДЧЫНА — неад'емная частка нашай гісторыі. Некаторы час мне давялося там працаваць. Я спазнаў мясцовых людзей — простых і спагадлівых, якімі заўсёды ведаў беларусаў. Сагнутыя пад цяжарам галоў, бабулькі пры ўваходзе ў памяшканьне суда здымалі абутак. Судовыя рашэньні абскарджаліся надзвычай рэдка, што мела яўны кантраст з Гарадзенскім раёнам, дзе я працаваў дагэтуль.

Гара Міндоўга, замчышча, касьцёлы і цэрквы непаўторнай эўрапейскай архітэктуры, яўрэйская забудова, Любча, Шчорсы, Усялюб, Нянькава і разам зь імі Адам Міцкевіч, Ян Чачот, Ігнат Дамейка, Уладзіслаў Дыбоўскі, Саламея Русецкая і шмат іншых гістарычных мясьцін і імёнаў. Незвычайная гэта зямля. Менавіта тут усталёўвалася наша дзяржаўнасьць. Нашчадкам ня сорамна за справы, зьдзейсьненыя нашымі слаўтымі продкамі ў часы Вялікага Княства Літоўскага і пазьней...

У КАНЦЫ траўня 1947 года сьледчымі аддзеламі УМДБ Баранавіцкай вобласьці была заарыштавана група моладзі, усяго 18 чалавек, якіх абвінавачвалі ў стварэньні антысавецкай падпольнай арганізацыі, што ставіла сваёй канчатковай мэтай — шляхам актыўнай барацьбы з савецкай уладай — утварэньне незалежнай беларускай дзяржавы.

Як вынікае з матэрыялаў справы, гэтая арганізацыя была ўтворана па ініцыятыве Г. Казака. Акрамя апошняга, найбольш актыўнымі яе сябрамі зьяўляліся А. Усюкевіч, К. Рамановіч, М. Кожыч, С. Пярловіч — усе жыхары Навагрудка. Праз некалькі месяцаў папярэдняга сьледства вайсковы трыбунал войскаў МУС Баранавіцкай вобласьці выняс прысуд, згодна зь якім усе сябры «Саюза Вызваленьня Беларусі» былі пакараны пазбаўленьнем волі на тэрмін ад васьмі да дваццаці пяці гадоў лягераў з усімі вынікаючымі з гэтага наступствамі.

На працягу мінуўшых сарака зь лішкам гадоў іх справа неадназова пераглядалася ў самыя розныя пэрыяды нашай гісторыі, у тым ліку і сёлета — Гарадзенскім вабласным судом. Асуджаныя і іх родныя атрымлівалі толькі адзін адказ: вінаватыя, таму што зьдзейсьнілі дзяржаўнае злачынства. Як судзьдзя, лічу некарэктным пераацэньваць пастанову Прэзідыума вабласнога суда па гэтай справе. Як прыватная асоба, як навуковец і, нарэшце, як беларус, лічу магчымым прапанаваць свой аналіз сутнасьці абвінавачваньня нашых землякоў.

ЗНОЎ вяртаемся ў пасьляваенны час. Большасьць зь ліку асуджаных — гэта зусім яшчэ маладыя хлопцы, якія нарадзіліся пераважна ў другой палове дваццатых гадоў, у часы панскай Польшчы. Як і ўсе, вучыліся, шмат хто працаваў, настаўнічалі. Не выклікае сумненьня іх адукаванасьць, цяга да роднага слова, веданьне гісторыі Беларусі, а таксама і беднасьць, якая даходзіла да галечы.

Па-рознаму складваліся іх лёсы пад час вайны. Усюкевіч, Кожыч, Дземянчук ваявалі супраць немцаў, мелі ўрадавыя ўзнагароды. Казак быў вывезены ў Нямеччыну, дзе нейкі час працаваў на заводзе, а потым уцёк і наладзіў сувязь з кіраўнікамі Беларускага легіёну Б. Рагулем і гэнэралам К. Эзавітавым, пра лёс якіх нядаўна пісала «Зьвязда». Дарэчы, Б. Рагуля — ураджэнец былога Любчанскага раёну — цяпер жыве і працуе ў Канадзе, зьяўляецца прафэсарам аднаго з унівэрсітэтаў.

Слова «ахвяры» вельмі трапна характэрызуе эпоху, таму што падразумявае таксама існаваньне і катаў. І ці магчыма сёньня вызначыць той кошт, якім належыць кампэнсаваць пакуты людзей, большасьць зь якіх ужо спачывае ў нашай гаротнай зямлі? Жывым жа хоць перад сконам неабходна даказаць сваю нявінаватасьць. І ходзяць людзі па чыноўніцкіх габінэтах... Справядлівасьць вяртаецца цяжка.

Беларускі легіён ня меў намеру ваяваць на баку немцаў, таму і здаўся хаўрусьнікам СССР.

Акрамя Нямеччыны, Г. Казак пабываў у Аўстрыі і Францыі. М. Капціловіч некаторы час быў удзельнікам вайсковага фарміраваньня так званай Беларускай Краёвай Абароны, аб якой мы ведаем толькі па выказваньням бальшавіцкіх прапагандыстаў. Між іншым, асабіста мне, а таксама маім знаёмым зь ліку сучасных сьледчых КДБ і гісторыкаў невядома ніводнага факта, калі б ад дзейнняў БКА пацярпелі жыхары Беларусі. Іншая справа — Польская Армія Краёвая, але гэта ўжо асобная тэма.

Немцы пад прымусам прыцягвалі нашых хлопцаў і дзяўчат да ўдзелу ў аблавах на партызанаў. Але гэты ўдзел насіў яўна пасіўны характар, хоць тут варта было б ацэньваць дзеяньні кожнага паасобку. Што датычыць астатніх сябраў «СВБ» (так скарочана называлася арганізацыя), то яны нічым асаблівым не вылучаліся. С. Пярловіч, да прыхладу, настаўнічаў, пісаў нядрэнныя вершы. Адным словам, моладзь уяўляла сабой мясцовую беларускую інтэлігенцыю, якую ў сталінскія часы папросту зьнішчалі.

АДРАЗУ зазначу, што створаны па ініцыятыве Г. Казака «Саюз Вызваленьня Беларусі» праіснаваў паўгода. Што канкрэтна ўяўляла гэтая арганізацыя? Як узгадвалася вышэй, канчатковай мэтай яе дзейнасьці ставілася ўтварэньне незалежнай беларускай дзяржавы. Для гэтага часу гэта мара была неажыцьцявімай і больш стасавалася зь ідэямі утапістаў. Тым ня менш, хлопцы дзеля яе ажыцьцяўленьня вырашылі аб'яднацца.

З пратаколу допыта А. Усюкевіча: «Антысавецкія нацыяналістычныя погляды ўзьніклі ў мяне на глебе перажываемых намі матэрыяльных цяжкасьцей». Сьледчы запісаў гэтыя словы ў патрэбным гучаньні, але сутнасьць іх заставалася некранутай. Маладыя і адукаваныя беларусы, годныя да любой стваральнай працы, вярнуліся з Эўропы, дзе пабачылі, што, працуючы, можна жыць заможна, але на радзіме такой магчымасьці народ ня меў. Пачыналася калектывізацыя, стала жыць цяжэй, чым пры панскай Польшчы.

Меліся ўсе фармальныя наяўнасьці арганізаванай структуры: аргкамітэт, упаўнаважаныя прадстаўнікі ў раёнах, сяброўскія складкі і нават пячатка з выявай «Пагоні», што ставілася ў віну зь нейкім асаблівым акцэнтам. Як выбікала з праграмных дакумэнтаў, асноўным мэтадам барацьбы за выхад з СССР павінна была быць антысавецкая агітацыя. На допытах хлопцы прызналі, што ня выключалі шлях узброенай барацьбы. Як бы сьмешна гэта ня было сьмешна, пры вобыску знайшлі чатыры пісталеты, прывезеныя з фронту, якія адыгралі рашаючую ролю у справе «подпольной националистической повстанческой организации». Далей прапаганды беларускай гісторыі справа не дайшла і, зразумела, дайсьці не магла, аднак палітычная афарбоўка справе была нададзена.

ТУРМА у Баранавічах сярод палітычных зьняволеных была вядома пад назвай «Крывое кола». Асуджаныя неадназова ўказвалі ў сваіх скаргах, што ў адносінах да іх выкарыстоўваліся недазволеныя мэтады вядзеньня сьледства. Ды што там мэтады! Маршалаў зьбівалі да паўсьмерці, а тут нейкія дзівакі самастойнасьці захацелі.

Я наўмысна не спатыкаўся ні з кім з гэтых людзей, каб максімальна пазьбегнуць суб'ектыўнасьці ў ацэнках. Але ж трэба мець на ўвазе, што і сьледства, і суд спрацавалі па раней прыгатаванай схеме. Сярод прозьвішчаў сьледчых, пракурораў і судзьдзяў я не сустрэў ніводнага беларускага. Хіба гэта нам тады спачуваў? Кіраўніцтва на розных узроўнях амаль усё было прыезджым, і прыжыліся тут нябла-га. Іх дзеці і ўнукі сёньня таксама любяць пакіраваць.

Беларусу, як заўсёды, застаецца толькі шчыра працаваць на зямлі. Нават зараз мы яшчэ саромеемся размаўляць на роднай мове, наша моладзь выхавана такім чынам, што яе нічога не цікавіць, акрамя грошаў і сэксу. Мы ж разьлічваем на тое, што менавіта з прыходам маладых таленавітых палітыкаў істотна зьменіцца наша жыцьцё. Адкуль жа яны прыйдуць?

МІЖ іншым, наваградскія хлопцы ўсе свае скаргі пісалі толькі на беларускай мове. Лепшыя гады іх жыцьця прайшлі ў лягерах. За ідэю. Рана ці позна іх рэабілітуюць, і нават больш таго, іх імёны трапяць у падручнікі па гісторыі Беларусі. У рэшце рэшт ня ў гэтым справа. Вельмі горка за свой гаротны народ, пра які так шмат кажуць добрых словаў. Ня хочам мы яго абараніць...

Ня так даўно давялося быць на Украіне. Там былыя сябры Украінскай Паўстанцкай Арміі, што непадзельна зьвязана зь імем Сцяпана Бандэры, прыроўніваюцца да ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны. Хоць і ня ўсё там адназначна ацэньваецца, але галоўнае тое, што на Украіне за сябе змаглі пастаяць. Дарэчы, і беларусаў там цэняць высока.

У той час, калі мы вельмі руплівa вышукваем састаў злачынства ў дзеяньнях беларускіх патрыётаў, злачынная сутнасьць самая сапраўдная, разрастаецца ў грамадзтве як гідра. Забойствы і згвалтаваньні, злоўжываньні чыноўнікаў усіх рангаў, карупцыя ў дзяржаўным апараце няўмольна цягнуць нас усё глыбей у яму. Як мне здаецца, кіраўніцтва нашых праваахоўчых ворганаў упарта ня хоча гэтага бачыць...

У Наваградку жывуць М. Кожыч і С. Пярловіч, у Пінску — К. Рамановіч, пра іншых мне нічога невядома.

І. ЕНКА.

АЛЕСЬ ЧОБАТ

СЕМ ДЗЁН АДНАГО СТАГОДЗЬДЗЯ

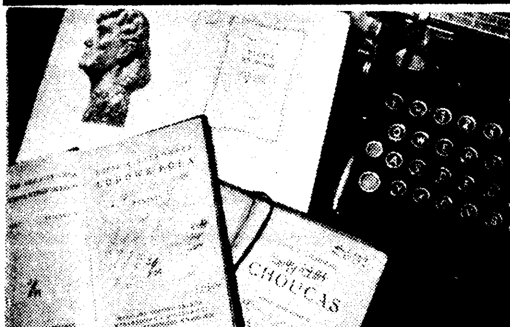

Дзень першы
КАЛЯДНАЯ ГУТАРКА 1860 ГОДУ
— Шляхта бунтуецца! Сон адымае
ўладам, бацькам і каханаму краю,
цяжка ёй, бачыце, жыць—
пэўна, ня хоча рабіць!
Мала ім, сукам, маёнтку з фальваркамі,
польскімі хочуць зрабіць нас падшпаркамі—
досыць ужо гэтых спраў!
Цар нам зямлю абяцаў...

— Праўду ты кажаш! Во панскія гадзіны!
Каб яны войска сюды не ўправадзілі!
Сумна ім, бачыце, жыць!
Пэўна, ня хочуць рабіць...
Што мы, дурныя! Ня цар нас абдзельвае,
а распладзілася паньства суцэльнае—
хоціць людзей рабаваць,
так іх сабачую маць!

— Так, браце Саўка! Ад ласкі ад царскае,
пэўна, адломіцца нам дабро панскае—
будзем па-брацку дзяліць,
кожнага трэба любіць!
А на пісулькі іх з ласымі смакамі
ёсьць у начальства жандары з казакамі—
зьведаюць, як бунтаваць,
так іх сабачую маць!

— Эх, браце Грышка!
У сьмерці ўсе раўныя,
ды пры жыцьці адны людзі працоўныя,
а вось другія — паны,
гіцлі, сабачы сыны!
Наша мужыцкая доля, сялянская,
а ўся Айчына ж іх — польская, панская...
Што нам тут — зноў прападаць?!
Так іх сабачую маць!..

Дзень другі
1863 ГОД. РАЗЬВІТАНЬНЕ З РАДЗІМАЙ...
Тут шлях адзін у выдуманы рай
дае сваім жаўнерам гэты край—
на сьнезе запяклася кроў, як хустка,
і мрояцца ў прабітай галаве
ўсе маскі мёртвыя, і тыя, хто жыве,
а холад, сьлёзы, цемра, час і пустка,
як павукі, снуюць паволі ніць,
бяздушшам, страхам, здрадаю сьмярдзіць,
і ўсё, чым жыў, дарэмна прападае,
і толькі ў небе ёсьць дачка і ты,
спакойны хутар, бераг залаты.
Айчына вечная, свабода маладая...

Дзень трэці
ВЫБРАНЫЯ СЦЭНЫ ГУБЭРНСКАГА МЕСЦА ГОРАДНІ Ў 1866 ГОДЗЕ
Сумны, пануры дзень пад Фарным Касьцёлам.
Пяхотныя ахвіцэры, жыды, урадоўцы.
Поп Мікалай трасе пальцам
на пана Малахоўскага:
ска-азана ў Пісаньні!—
Павязуць усіх палячышак
на Сібір пры цары Іосіфе,
на-ачыста вытрасуць каталіцкае семя...

А пад жыдоўскаю крамай пані Малахоўская
сон апавядае пані Дэмбіцкай:
конец сьвята юж бэньдзе,
прыйдзе немец плюгавы,
прозьвішча нібы Гітцэль,—
але ўратуе Пан Бог людзей пабожных!
Адных жыдоў вымяце жах зь мейсца сэймовэго...

А Леон Ройзман бядуе ў краме:
сін ужо не габрэй—
змарнаваў грошы на пашпарт!
Цяпер — Аляксандр Львовіч Раманаў,
манархіста расейскі...
А чуў, Шмуцусь, што кажа рабін?!
У прышлым стагодзьдзі на габрэйскіх могілках
ляжа роўнае поле, званае стадыёнам—
і голыя прывіды
бычы пузыр будуць біць нагамі,
разам зь Леона тлёнам...

Тымчасам на далоні паручніка Іванова
цыганка лёсы чытае:
«Сто гадоў царква прастаіць,
дзе паручнік браў шлюб з Надзін,
маладой і прыгожай,
а якую царкву мужыкі ды паны-недабіткі
Фарай Вітаўта клічуць упарта,
адстаяўшы сваё,
узьнясецца на Неба
... і пылам каменным асядзе!
А месцы тым новых сьвятых
на сьцяне-шэрадранцы налепяць,
а нядоўга й яны правісяць...».
Сам зьбялелы, як сьмерць,
цягне шаблю паручнік...

Мужыкі ж па дарозе на Скідаль
плётку бабскую цягнуць, як малітву да Бога:
кажуць, дзесьці ў Амэрыцы
шмат зямлі, а паноў ня бывае,
чынш ня трэба плаціць...

Пасьміхаецца сумна пан Малахоўскі:
сам Касьцюшка прынёс ёй свабоду,
Амэрыцы вашай,
хам-мскае быдла—
а вярнуўся хоць гэнералам,
а шчэ горшай галотай.
— Не кахаеце Польскі...
Сумна, страшна, панура.
Канца не відаць...
Неяк, проста з гулянкі, стане дрэнна
папу Мікалаю,
пражыве толькі тыдзень.

Сын сканае пад Вяткай — застрэліцца
пан Малахоўскі.
Зубы сціснуўшы, пойдзе ўдава да прыслугі.
Леон Ройзман памрэ як габрэй.
Сын — усё праматае.
Службу скончыць паручнік
мэрзлым мясам на Шыпцы крывавай...

Сумна. Страшна. Панура.
Канца не відаць...

Дзень чацьвёрты
1976 ГОД. МІНСК. ЦЯПЕР — МЕНСК...
Над сталіцай саюзнай рэспублікі
ні хмаркі ў спакойным небе.
Лепшыя хлопцы зь мястэчак
спакойна едуць вучыцца.
Нашы савецкія танкі
спакойна стаяць на Эльбе.
А ў крамах стаяць спакойна
гарэлка, цукар, гарчыца.

А па-за сталіцай рэспублікі
калгаснае жыта красуе.
Няма авантуры аўганскай—
няма аўгаснкіх гэрояў.
Нідзе не відаць беларусаў—
ніхто іх не палянізуе.
Жывуць спакойныя людзі
бяз клопатаў і бяз мрояў.

Дзень пяты
ПАСТАРАЛЬКА НА 27 ЛІПЕНЯ 1990 ГОДУ, ДЗЕНЬ ДЭКЛЯРАЦЫІ АБ СУВЭРЭНІТЭЦЕ
Поўныя боты апілак,
дулі ў пустых кішэнях.
Гразь, балота і сьмецьце—
сьлед белага чалавека.
Чыхае трактар савецкі
на лёс казённы ды шэры.
«Трэба трымацца разам...»,—
хворага вучыць калека.

Брэша сабака навязаны—
вольны хвастом віляе.
Галёкае менскае радыё,
будзіць родныя гоні.
Паведамленьні апошнія
правільна паведамляе:
«Ня трэба нам вашай Пагоні!
ў калгасе ёсьць лепшыя коні!»

Але кругом бюракратыя—
і ўсё ў галаве мяшаецца:
робіш толькі ды робіш,
а дзе яна, тая свабода?!
Памёр тут адзін начальнік—
а ўсіх жа ніяк не зьмяншаецца!..
Таму з глыбіняў народных
нясецца голас народа:
«Замок на сільпе павесілі!
Работы — адна толька відзімасьць..
Ніхто ні жалеіт дзірэўню—
дак эта і вам ні забудзіцца.
От Дзімяньцей на сесіі
атваюет січас нізавісімасьць,
дак быстра сільпо аткроеця,
імпэрыялісты прыблудныя!..»
Сонная здохлая хмара
ляніва лезе на вёску.
Карова ляніва лётае—
зь лёгкімі крыламі-марамі.
Бабы ляніва пляткуюць,
што ў беларускім войску
жаўнерыкі дземяньцееўскія
будуць жвавыя, што камарыкі...

Дзень шосты
АПОВЯД ШАТЛЯНДЗКАЙ АЎЧАРКІ БОНЫ ПРА СВАЕ КАНІКУЛЫ Ў ВЁСЦЫ БІСКУПЦЫ ЛІДЗКАГА ПАВЕТУ, КАЛІ ГРЫМНУЛА РЭВАЛЮЦЫЯ 1991 ГОДУ, А ТАКСАМА ПАДРОБКА ПА ЯЕ ГАСПАДЫНЮ, ДАНУТУ БІЧЭЛЬ...
Лёс у сабакаў сабачы.
Пуста ў людзей за душою.
Мы з гаспадыняй на дачы
марна шукаем спакою.
Зьнікла шляхэцкая мужнасьць.
Правіць савецкая раса.
Братніх народаў садружнасьць
зьела сабачае мяса.
Цэлае лета пацею.
Нешта шукаю па кучах.
Кажуць — канец Дземяньцею,
зьелі й яго разам з путчам?!
Лесам ляціць да Ляжневіч
пах самагонкі — як птушка.
Менскам кіруе Шушкевіч.
Вёскай кіруе чакушка.
Морду паклаўшы на лапы,
ціха драмлю да абеду.
Кажуць вясковыя бабы,
што ваюють нас швэды.
Нос ня высоўваю з дому:
гэта ў маіх інтарэсах.
Шастаюць цёткі з райкому,
нібы ваўчыцы, па крэсах...

Дзень сёмы
ЗІМА. СОН ПЕРАД НЕЗАЛЕЖНАСЬЦЮ...
Будуць хлопцам мэдалі,
і шынкі, і кралі!..
Кожнаму заплоціць Бог—
срэбрам і вінам!
Змагарамі пабылі,
гульні адгулялі—
а цяпер сядзяць і п ´юць
за чужым сталом...
А свайго няма стала,
і няма Айчыны,
і сьмяецца з хлопцаў тых
родны іх народ...
Вось і п ´юць ды лёс клянуць—
з гэ-эткае прычыны!
Вось і страшыць белы сьвет
ўжо каторы год!
А народ іх — ня дурны.
Моцных не чапляе.
А працуе на зямлі—
хай і нічыёй...
... вось і кончыўся народ,
і зямля ўмірае,
і ўздыхае Бог адзін
вечнай цішынёй.

ЛІТАРАТУРНАЯ ЭМІГРАЦЫЯ

А. САКОВІЧ

У НЯВЕДАМ'Е

ВАЙНА. Лета 1944 году. Наступалі бальшавікі, адступалі немцы. Першымі днямі ліпеня здавалася, што грознай й бязьлітаснай стала вайна й пад Н.

Н.— невялікае места, слаўнае сваёй мінуласьцяй, руінамі старавечнага замку, вежамі касьцёлаў і цэркваў, прыгожымі чыстымі вуліцамі, раськінутымі па ўзгорках, невялікімі ўтульнымі дамкамі, зялёнымі садамі. Ні прадпрыемстваў, ні чыгункі.

На пачатку вайны збамбілі ў Н. немцы рынак, і, каб ня гэта, дык да ліпеня 1944 году вайна для места была б толькі заранiцамі супрацьзэнітнае артылерыі над суседнімі мястэчкамі, далёкімі выбухамі бомбаў, «воўчым вокам», замiж электрычнага сьвятла, вымерлымі вуліцамі ўначы, партызанамі, паліцыяй, Гэтам, расстрэламі, вывазамі й вечным страхам за жыцьцё.

Чулі людзі ў Н. пра зруйнаваныя вялікія месты, пра спаленыя чыста сёлы, пра замінаваныя дарогі; плакалі над доляй голых і босых уцекачоў ды трывожна чакалі. Верылі й ня верылі, што дойдзе бяда й да іх. Але-ткі дайшла. Зашумела й зажыло дзіўным, нязвычайным жыцьцём места. Празь яго пайшлі, адступаючы, войскі. Грукаталі па бруку вайсковыя абозы, замаскаваныя галінамі зялёных хваінаў ці бярозаў, гулі машыны, ішлі калёны стомленых і запыленых нямецкіх жаўнераў. А разам зь імі й уцекачы. Цяжка накладаваныя вазы цягнуліся памалу. Яны часта спыняліся, каб прапусьціць вайскоўцаў. На вазох сядзелі малыя дзеці, хінуліся старыя, іншыя йшлі пехатою побач возу. Мужчыны мелі пугі ці кіі ў руках, вельмі рэдка — нат стрэльбы.

Ванда гадзінамі прастойвала ля брамы. Маладая, стройная, з далікатнымі рысамі твару. Узрушанымі шэра-сінімі глыбокімі вачыма назірала яна гэты нясупынны дзіўны рух, думаючы, што як толькі ейны брат знойдзе каня й воз, яна таксама ўліецца ў гэтую строму.

Калі вазы спыняліся ля брамы, Ванда выносіла сьвежае вады ці малака дзяцям. Людзі дзякавалі й міналі. Твары іхныя былі невясёлыя й заклапочаныя: ад родных хатаў яны адыходзілі ў няведамы сьвет — у няведам ´е.

Нярэдка спыняліся ля брамы й нямецкія жаўнеры, асабліва тыя, што адбіліся ад сваіх аддзелаў ці вырываліся з абступы. Адзін зь іх, босы, папрасіў піць. Ванда паклікала яго ў хату, укроіла хлеба, наліла малака. Малады жаўнер зморана, як стары, апусьціўся на крэсла й выпрастаў перад сабою пакалечаныя спухлыя ногі. Калі ён адыйшоў, Ванда доўга глядзела за ім: глядзела на ягоныя пакалечаныя босыя ногі, глядзела, як цяжка й няпэўна клыпаў ён ходзішчам.

Часам і нямецкія машыны спыняліся блізка брамы. Зь іх зыскоквалі жаўнеры, каб набраць у пляшкі сьвежае вады ці наладзіць папсаваную частку машыны. Сярод іх было шмат зусім хлапчукоў. Гледзячы на іх, Ванда думала, як непадобнае гэтае войска да таго, што наступала ў 1941 годзе. Лёса ўзброенае, яно здавалася тады непераможным.

Неяк паўднём супраць дому на пустым пляцы затрымалася аўта з жаўнерамі. На некаторых зь іх бялеліся сьвежыя перавязкі. Хто зыскочыў з аўта сам, каму дапамагалі. Аднаго вынесьлі й паклалі на траву. Нябожчык. Тут жа пачалі капаць магілу. Відаць было, што дужа сьпяшаюцца. Закруцілі таго ў шынэлю, апусьцілі, насыпалі курганок, паставілі крыж. Пасталі вакол, апусьцілі галовы, старэйшы прачытаў малітву... Загуло аўта. Ад ´ехалі. Застаўся толькі сьвежы курганок у запыленай траве пры дарозе.

— Мама,— казала потым Ваньдзе малая Ялінка,— я яго зблізку бачыла.— Такі малады, як наш Казік. Толькі паўтвару, шыя й рукі былі чырвоныя, як мяса. Мама, чаму яны яго пахавалі?.. Мне здавалася, ён яшчэ дыхаў.

На захадзе сонца Ванда разам із малой пайшла на магілку. Ялінка спляла із рамонкаў вянок і павесіла на крыжы.

— Недзе ў яго ёсьць мама ці сястра, і яны моляцца за яго, як за жывога,— задуменна казала яна Ваньдзе, і звычайна поўныя радасьці й сьвятлыні ейныя дзіцячыя вочы, былі сумныя.

— Божа, чаму так рана маё дзіця мусіць бачыць людзкое гора? — думала Ванда, і сэрца ейнае сьціналася ад жалю, ад прадчуваньня чагосьці страшнога й нямінучага, што насоўвалася на іх.

На крыжы надпіс: Paul Bauer. 1925 — gestorben 1944.

Разам із дачкою нахінулася Ванда над сьвежай магілай. «Вечны супакой дай яму, Божа, а сьвятло бязупыннае няхай яму сьвеціць. Хай спачыне навекі. Аман»,— маліліся яны.

На чацьверты дзень пацішэла ў месьце. Толькі самалёты ды рэдчас грукат адзінотнага вайсковага аўта ці тупат конных патрулёў парушалі гэтую цішу. Бальшыня жыхароў места выехала. Тыя, што засталіся, не адыходзіліся далёка ад сваіх хатаў. На парканах і электрычных стаўпох бялеліся загады ў беларускай і нямецкай мовах: «За рабунак пакінутых гаспадаў — расстрэл на месцы». Казалі, што трох ужо застрэлілі й пакінулі на ходзішчах.

Ванда ўсё яшчэ заставалася ў Н.— ня было каня. Дні стаялі няўсьцерп гарачыя. Яна паадсоўвала на вокнах шчытныя ільняныя запонкі, зробленыя для зацямненьня, паадчыняла ўсе вокны. Нічога не памагала: паветра было душнае й нярухомае (...).

У тыя дні рукі ня краталіся штосьць рабіць. Ванда бяз мэты тулялася па хаце, дакраналася да рэчаў, быццам разьвітвалася зь імі. У хаце было пуста й няўтульна; усё найбольш вартаснае закапалі глыбока пад старой альтанкай у садзе. У вітальні, над вялікім, нічым не засланым дубовым сталом, бы забытая, калыхалася пакіненая шаўковая застка. На канапе — дзяружкі на воз і падушка. Пара куфраў зь ежаю й вопраткаю на падлозе. Патрэбныя дакумэнты й колькі дарагіх здымкаў Ванда даўно зашыла ў торбачку, якую заўсёды насіла пад сукенкай на грудзёх.

Усё было гатова, каб пакінуць родную дамову. Ня было тут больш чаго рабіць. І калі а паўдні забеглася да Ванды ейная былая вучаніца Тамара Міцкевіч, Ванда вельмі ўзрадавалася.

— Даведалася я, спадарыня настаўніца, што вы яшчэ не паехалі, і зайшла разьвітацца.

Тамара была сярэдняга росту й прыгожае постаці. Проста й вясёла глядзелі ейныя ясныя сінія вочы. Гаворачы, яна часта ўсьміхалася. Прыемна было глядзець на гэтую дзяўчыну: маладосьць, прыгаство, радасьць жыцьця чуліся ў кажным ейным руху.

— Дабрыдзень, Тамара,— радасна працягнула ёй руку Ванда.

— Дабрыдзень, спадарыня настаўніца! — Рука дзяўчыны была цьвёрдая, і яна моцна сьціснула Ваньдзіны пальцы.

— Сядайце, Тамара! Расказвайце, адкуль і куды вы. Мо маеце якія навіны? — ветліва казала Ванда, а сама думала: «Якая яна мілая й здаровая, і як добра, што яна падабаецца брату!»

— Навінаў бясконца, але, раней як сесьці, дазвольце напіцца вады. Паміраю піць.

— Мо даць халоднага малака?

— Не, калі ласка, толькі вады й то сьцюдзёнай.

— Я зараз вам прынясу.

— Лепей, калі дазволіце, я сама зьлётаю на кухню й нап ´юся, колькі хочацца.

— Ня можаце ўявіць сабе, як на вуліцы пячэ сонца,— казала Тамара, вярнуўшыся.— Гарачыня немагчымая! А мне ўсе гэтыя дні вандраваць даводзіцца. Зараз загарэю, як паліваны гаршчок.

Ванда засьмяялася:

— Пакуль што сонца валасы вашыя пазалаціла, а скуру зрабіла ражова-бронзавай, і верце: гэта вельмі хараша. Сядайце, калі ласка, на канапу, адпачывайце й расказвайце!

— Шкада, што я толькі часінку магу ў вас пабыць, а расказваць ёсьць чаго. Цікава жыць цяпер! — узрушана гаварыла Тамара.— Мне здаецца, што, каб ня было небясьпекі, ня было за што змагацца, было б сумна й бязмэтна жыць.

— Што да небясьпекі, у нас з вамі зусім розныя густы,— ціха сказала Ванда.— Але расказвайце, дзе вы ў гэткую непакойную пару вандруеце.

— Дзе? Не дасьцё веры. Тры дні ўперад у лесе за Нёмнам была. Колькі там хлопцаў нашых перахоўваюцца! Месца выбралі надзвычайнае: зялёная палянка сярод лесу, а вакол балаты. Улетку праехаць туды немагчыма, і толькі па вузенькай сьцежачцы неяк прабярэшся. Правялі мяне да іх. Але прабачце,— перарвала сваё апавяданьне Тамара,— я не магу вам сказаць, ад каго й да каго я хадзіла.

— Пэўна, Тамара, гаварэце толькі тое, што ўважаеце за магчымае.

— Божа мой! — сьпляснула рукамі дзяўчына.— Сама я ўважаю за магчымае расказаць вам усё, але я дала слова юначкі.

— І вельмі добра, што пільнуецеся. Але кажаце далей. Мне вельмі цікава гэта, бо за колькі дзён і мой брат Казя далучыцца да іх.

* Друкуецца паводле часопіса «Конадні» № 5—6, 1958 г., Мюнхэн-Новы Ёрк.

(Працяг будзе.)

ЛЕПШ НЯ ПІЦЬ

У Мастах ужо тры месяцы немагчыма атаварыць талоны гарэлкай, даюць толькі «каляровую» і розныя настойкі. Куды зьнікла гарэлка? Нікуды. Яна ўсё так жа стаіць на паліцах... толькі па свабоднай цане — 204 рублі. І зноў нехта грэе рукі пры маўклівай згодзе мастаўчан. Аналагічнае становішча амаль паўсюдна ў раёнах Горадзеншчыны.

НЁМАН МАЕ КАВАРНЫ НОРАЎ

Нёман сёлета абмялеў як ніколі. Проста пасярэдзіне ракі ў многіх месцах утварыліся плёсы. Такі плыткаводны Нёман быў, па сьведчаньню краязнаўцаў, толькі ў 1881 годзе. Прыемна ўспомніць людзям зараз, як па вадзяной роўнядзі ракі хадзілі параход, катэры. Да Мастоў нават быў адкрыты пасажырскі маршрут.

Але Нёман па-ранейшаму мае каварны нораў. У гэтым яшчэ раз пераканаліся дзьве мастаўчанкі, якія вырашылі перайсьці раку. Яны былі блізкімі ўжо да берага, калі трапілі ў падводную яму, пачалі тануць. Калі б не своечасова падасьпеўшы рабочы ВА «Мастоўдрэў» В. Я. Біліда, які выратаваў дзяўчат, магло б адбыцца непапраўнае.

Пётр ЖЭБРАК.

Фота П. АРКАДЗЬДЗЕВА

ФОТАІНФАРМАЦЫЯ

НЯРОЎНАЕ СЯБРОЎСТВА

У Горадні існуе школа № 8 з палепшаным навучаньнем францускае мовы, зразумела, што гэтая школа рускамоўная. Але гаворка пра іншае. Яе будынак — звыклая прымітыўная хрушчоўка на вул. Чапаева. Непадалёк школы ёсьць і помнічак яму, які невядома як і навошта апынуўся ў нашым горадзе. Вось і ўвесь гістарычны фон. Зрэшты, камсамольская з піянэрскай школьныя арганізацыі насілі, напэўна, дый носяць дагэтуль імя таго ж Чапая або Паўліка Марозава. Але ня буду гэтага сьцьвярджаць, бо дакладна ня ведаю.

А справа вось у чым. Да вучняў з 8-е школы прыехалі з пабрацімца Горадні французкага горада Ліможа школьнікі зь ліцэя імя фізыка Гэй-Люсака. У нас, як вядома, імёнамі вучоных, а пагатоў нацыянальных гэрояў школы не называлі... Ліможскі ліцэй быў заснаваны ў 1520-х гадох, а прыгожы бараковы будынак пабудаваны ў 1767 годзе. Самі муры дыхаюць гісторыяй. У нас усё інакш.

Зь ліцэістамі ў Горадню прыехала настаўніца расейскай мовы спадарыня Мары-Франс Ванзэль, а таксама рэжысёрка, яна ж і апэратар, спадарыня Сыльві Тэкс ´е, якая рыхтуе фільм аб сяброўстве ліможскіх і гарадзенскіх школьнікаў. Гэтая тэма, аказваецца, уяўляе цікавасьць для 3-й праграмы французкага тэлебачаньня, рэдакцыя якой замовіла і аплаціла выдаткі на фільмаваньне 52-хвіліннай стужкі.

У кастрычніку сёлета нашыя школьнікі маюць у адказ наведаць Лімож. Патрэбны грошы. 3 тысячы даляраў ласкава выдзеліў «Азот» з умовай узяць за гэтыя грошы ў паездку 6 дзяцей працаўнікоў прадпрыемства. Бацькі школьнікаў па-рознаму шукаюць выйсьце. Адна маці чакала ўсё лета, калі ўпадзе цана даляра, а ў выніку ўсяго ўзяла 30-тысячную пазыку й мусіла набыць амэрыканскую валюту замест 140 па 230 рублёў за даляр. У некага іншага бацькі працавалі ўлетку ў цяпліцах у Польшчы, каб толькі адправіць дзіця ў Ліможж. Ёсьць і падобныя іншыя прыклады. Настаўніца тлумачыць: бацькі жадаюць, каб іхнія дзеці маглі атрымаць добрую моўную практыку. Магчыма. Але ж падобная ахвярнасьць мае, мусіць, і іншую, аддаленую мэту: «Можа хоць нашыя дзеці змогуць потым пажыць у іншай, нармальнай краіне».

А што Францыя менавіта нармальная краіна, сьведчыць наступны прыклад. Мой калега — тэлежурналіст і вядомы ў горадзе знаўца французкае мовы сп. Ігар Лякін нядаўна чаргова пабываў у Францыі й распавёў сякія-такія свае ўражаньні з паездкі. Сярэдні заробак у гэтае краіне роўны 18 тысячам франкаў, а мінімальны — 6 тысячам. Памножце, калі ласка, гэтыя сумы на 40 рублёў — цану, якую каштуе 1 франк у нас. Дзіва што французы на здымку гэткія жыцьцярадасныя.

Бр. ЛЮБАВІЧ.
Фота Ў. ВЫДЗЕРКІ.

ЛЮДЗКІЯ СУСТРЭЧЫ

ЗЯМЛЯК...

Я быў вельмі задаволены, калі мне аднойчы ўрэшце прапанавалі адзіночны нумар у гатэлі. Хацелася пажыць аднаму, у спакоі, адпачыць ад працы і жыцьця, ды і не ад кога не залежаць хоць у час адпачынку. Аднак ужо на трэці дзень да мяне ў пакой завітала адміністратар і вельмі перапрашала, што тыдзень мне давядзецца пажыць з сталым мужчынам, які не будзе мне перашкаджаць.

Увечары ў дзьверы моцна пастукалі. Я нават не пасьпеў адказаць, а перада мною ўжо стаяў сівы, худы дзядзька з вырачынымі вачыма. Доўга не думаючы працягнуў мне руку, потым зрабіў заўвагу, што ляжу на ложку і дадаў, што гэта не культурна. Адразу пачаў распытваць, хто я і адкуль, чым займаюся і як шмат грошай трачу на адпачынак. Я не ведаў, што яму адказваць, але па ўзросту ён, сапраўды, падыходзіў мне за бацьку. Аказалася таксама, што — зямляк.

Кожны вечар ён прыходзіў позна і калі дзьверы былі зачынены, то калаціў так, што выходзілі з суседніх пакояў. Да таго ж, кожны раз уваходзячы ў пакой, крычаў: «Встать, когда входят старшие по званию!» Гэта ён рабіў нібыта жартам. Праз два дні яго ведалі ўсе на нашым паверху, нават да жанчын ён уваходзіў у пакой у сваіх паношаных непрыгожых плаўках, маўляў, тут курорт і нічога брыдкага ў гэтым няма. Кожны вечар распавядаў, якія ў яго разумныя дзеці, абодва паскančалі вайсковыя вучылішчы і зараз недзе пад Хабараўскам надзейна абараняюць нашы рубяжы.

А шостай раніцы з грукатам падымаўся і адразу ўключаў тэлевізар, сьмела разгульваў па пакою, напяваючы сабе нешта пад нос, зусім не зважаючы на тое, што ў пакоі спаў я. Я варочаўся, спрабаваў хоць неяк нагадаць пра сваю прысутнасьць, але гэта было безвынікова. Ён не рэагаваў. Толькі ўвечары, калі я трохі заседжваўся каля тэлевізара, ён падымаўся, моўчкі націскаў на кнопку і казаў, што заўтра трэба рана ўставаць.

Аднаго разу паказвалі выступленьне Зянона Пазьняка, і ён адразу запытаўся, ці падтрымліваю яго я. Пачуўшы, што я станоўча стаўлюся да Народнага Фронту, замахаў рукамі і закрычаў: «А што ваш Пазьняк, што ён добрага зрабіў, адно гаворыць без перапынку, а ў крамах ад гэтага не прыбаўляецца». На маё пытаньне, хто з дзяржаўных кіраўнікоў яму бліжэй, бадзёра зноў закрычаў, што вось Машэраў быў чалавек, прыязджаў на поле ў час касавіцы і не грэбаваў простаму чалавеку руку паціснуць.

Пазьней сьмела мне прызнаўся, што з дваццаці гадоў сьвядома быў у шэрагу камуністычнай партыі. І хоць працаваў звычайным шафёрам, гэта не перашкаджала ўдзельнічаць у партыйных канфэрэнцыях, хадзіць на сходы, атрымліваць там падарункі, крытыкаваць ня згодных. Маўляў, і народ жыў добра, не тое, што зараз, усе весяліліся і працавалі, як належыць. Я не ўстрымаўся і запытаў, а як з тымі, што растрэльвалі ў затылак, вывозілі ў Сібір, ім жа, відаць, не да весялосьці?

— Дык, а мы пра гэта нічога не ведалі...

«Так,— думалася мне,— вы ня ведалі і не хацелі пра гэта ведаць, вы адно весяліліся». Я нічога яму не адказаў.

Пазьней даведаўся, што за жыльлё ён нават і не плаціў, прыбіральшчыца апавядала, што гэта даўні сябра адміністратара.

РЭДКАЕ КАХАНЬНЕ

На пляж я хадзіў адзін, навокал усё незнаёмыя людзі. Неяк аднаго разу завёў гаворку з мужчынам з Чалябінска. Ён таксама ляжаў адзін і ўвесь час аб нечым марыў.

Даведаўшыся, што я з Горадні, аж падхапіўся. Я таксама зьдзівіўся і запытаў, адкуль ён ведае пра мой горад, бо звычайна людзі з Урала пра Горадню ніколі й ня чулі.

Дык вось здарылася, што ў мінулым годзе ён пазнаёміўся на гэтым самым месцы з маладой кабетай з Шчучына. Каханьне зайшло так далёка, што ён самалётам прылятаў у Горадню, наймаў таксоўку, купляў вялізны букет кветак і ехаў з аэрапорта ў Шчучын, а праз дзень вяртаўся назад. Так паўтаралася некалькі разоў.

Чалавек гэты мяне прыемна зьдзівіў, толькі вось у кабеты быў муж-афіцэр і маленькі сын. Давялося растацца...

Г. Т.

АКЦЭНТ НА СПАГАДУ ✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦✦

Згодна з калектыўным дагаворам у гэтым годзе адміністрацыя Мастоўскай МПМК-155 прадастаўляе кожнай жанчыне штомесячна адзін аплачваемы вольны дзень — дзень ГАСПАДЫНІ.

Усім вядома, што як бы ні йшло грамадства наперад па шляху прагрэсу, у рэальным жыцьці жанчына па-ранейшаму працуе ў дзьве зьмены: адну на вытворчасьці, другую — дома. Але калі гэтая жанчына — будаўнік, то штодзень нагрузкі ўзрастаюць з-за разьязнога характару і цяжкай працы.

Вось і вырашылі ў калектыве ўвесьці дадатковы вольны ад працы дзень — дзень гаспадыні, які яна можа ўзяць у любы час месяца па ўласнаму жаданьню — піша Мастоўская раённая газэта «Зара над НЁМАНАМ».

Ёсьць і такія водпускі, якія прадастаўляюцца без захаваньня зарплаты, напрыклад, у дні вясельля сваякоў, а таксама бацькам, якія маюць дзяцей-школьнікаў,— у першы дзень заняткаў.

Пётр ЖЭБРАК.

Заснавальнік: культурна-асветніцкі фонд «Бацькаўшчына». Рэдактар С. АСТРАЎЦОЎ.

Наша газэта ёсьць БЕЛАРУСКАЙ ТРЫБУНАЙ, адкрытай для выказваньня розных пунктаў гледжаньня, розных аўтараў зь любых краін, гарадоў і вёсак. Меркаваньні аўтараў публікацый не заўсёды могуць супадаць зь меркаваньнем рэдакцыі.

Адрас рэдакцыі: 230023, г. Горадня, вул. Дамініканская, 1.
Тэлефоны: 45-29-96, 45-41-83.

Індэкс 63124.
Выходзіць штодватыдні па пятніцах.
Фотанабор, афсэтны друк.
Гарадзенская вабласная ўзбуйненая друкарня, 230003, г. Горадня, вул. Паліграфістаў, 4
Тыраж 2057 асобнікаў. Замова № 3638
Нумар падпісаны да друку 10.IX 1992 г. у 17.00.